

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

187
D28

vol. 606

no 10. 1876

NIEUWE
TAAL- EN LETTEROEFENINGEN,

VAN

D^r. A. DE JAGER.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1876.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

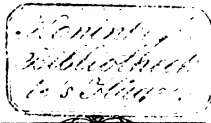
0853 4122

187 D28

NIEUWE
TAAL- EN LETTEROEFENINGEN,

VAN

DR. A. DE JAGER.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1876.

.....
Stoomdrukkerij van J. B. Wolters.
.....

DEN WELEDELGEBOREN HEER

J. P. VAN DER AUWERA,

RENTMEESTER DER STAD LEUVEN,

MILD BEVORDERAAR VAN ONDERWIJS, BESCHAVING.

TAAL- EN LETTERKUNDE,

WORDEN DEZE OEFENINGEN

DOOR DEN SCHRIJVER

OPGEDRAGEN.

BERICHT.

Dit bundelje is een Vervolg op mijne Taal- en Letteroefeningen, ten verleden jare bij E. J. BRILL te Leiden verschenen. Verandering van Uitgever is oorzaak van den gewijzigden titel.

A. DE J.

I N H O U D.

	Blz.
Onpersoonlijk gebruik der werkwoorden <i>hebben, geven</i> en <i>doen</i>	1.
Afleidingen op <i>ling</i> , die de daad en den persoon tevens uitdrukken	12.
<i>Vleijen</i> en <i>vlijen</i>	19.
<i>Tettig, titsig</i>	34.
De verschillende Uitgaven van De Groots <i>Bewijs van den waren</i> <i>Godsdienst</i>	37.
Over den dichter Willem van Swaenenburg	46.
Over het taalkundig belang van sommige Vlaamsche Schrijvers der XVII ^e eeuw	70.
<i>Hoog, omhoog!</i>	76.
<i>Hallelujah</i>	78.
Boekdruckers overleg	79.

ONPERSOONLIJK GEBRUIK DER WERKWOORDEN

HEBBEN, GEVEN EN DOEN.

In het Vierde Deel zijner Grammatik (S. 246) neemt Grimm onder de Impersonalia eenige werkwoorden op, die de plaats bekleeden van een met een naamwoord en den accusatief van den persoon verbonden zijn. Mich hât wunder (zegt hij) wil zeggen: wunder hat mich eingenommen, sich meiner bemächtigt, en hij staaft vervolgens dat gebruik, ten aanzien der werkwoorden hebben, nemen, vangen, geven en doen door voorbeelden uit het oud-, middel- en nieuw-hoogduitsch. Het nederlandsch levert daarbij slechts één voorbeeld, t. w. Marnix Biencorf (1572) bl. 70: Derhalven geeft het my seer vreemt, dat onse goede M. Gentianus zijn hoofd hier over gaet breken.

Men zou hieruit allicht kunnen opmaken, dat de gemelde wijze van zich uit te drukken bijzonder eigen is aan het hoogduitsch. En Dr. Beets, uit Poots Gedichten deze plaats aanhalende:

't Behoeft ons nimmer vreemt te geven,

O allerwaartste vrint.

achtte het „zeer zeker,” dat de Dichter dezen „germanismus van de bovenlanders had, die zijn delflandsch gras maaiden;” zie Verscheidenheden meest op letterk. Gebied, I. 26.

Het is er verre vandaan, dat Poot noodig had, de uitdrukking vreemd geven aan de bovenlandsche grasmaaijers te ontleenen. Hij vond ze herhaaldelijk gebruikt door Vondel en andere dichters, wier werken, zooals wij weten, door hem vlijtig werden beoefend. Vondel en Hooft wezen hem, naar zijn eigen getuigenis (zooals Dr. Beets

in zijne Verpoozingen, bl. 190 van den Tweeden Druk, ons herinnert) het beste dichtspoor.

Doch hebben dan misschien Hooft en Vondel de uitdrukking uit den vreemde overgenomen? In geenen deele; ook zij vonden haar bij hunne voorgangers van verschillende eeuwen. De bedoelde wijze van spreken, die tegenwoordig nog in den mond des volks gehoord wordt, dagteekent, ten aanzien van meer dan één werkwoord, reeds van de middeleeuwen, en komt, althans niet minder dan in het hoogduitsch, in ieder tijdperk onzer letterkunde bij de schrijvers voor.

Van de door Grimm vermelde werkwoorden hebben, geven, doen, nemen en vangen zijn het de beide eersten (hebben en geven), die in het nederlandsch het meest worden aangetroffen; vervolgens, doch in veel mindere mate, doen. Nemen en vangen, door Grimm vergeleken met het fransche prendre in il me prend envie, envie lui en prend, herinner ik mij niet, bij ons te hebben ontmoet.

De uitdrukking WONDER HEBBEN heeft Van Velthem, fol. 187:

Mi heeft wonder hoe't geduert
Heeft so lange ongerost!

Maerlant, Spieg. Hist. D. II. bl. 240:

Wonder hebbic of ghi klerke
Niet iet kennet sine gewerke;
Want men leset sine scripture
In kerstijnheit aldurenture.

Uit het Glossarium op deszelfden schrijvers Rijmbijbel, door prof. David uitgegeven, blijkt, dat de Dichter in dit zijn werk de spreekwijze twaalfmaal bezigde. Dus mede in de Epis. uit Maerlants Hist. van Troyen (door Dr. Verdam), bl. 74:

Hem hadde groot wonder dies.

Roman van Limborch, D. I. bl. 127:

Ic sal soe sere reymeren mi
Dat u wonder hebben sal,
Ende daertoe den lieden al.

Rom. van Ferguut, bl. 176:

Mijnheer Gawein dies wonder heft.

Hoffmann, Hor. Belg. III. 3:

bedien darf niemen hebben wonder.

Nederlandsche Gedichten uit de Veertiende Eeuw (door Dr. Snellaert), bl. 260:

— oec heeft groet wonder mi
Bi wat saken dat het si.

Bl. 423:

Soe hadde hem des groot wonder.

En bl. 463:

Wij sien u over twater varen,
Des soe heeft ons wonder groet.

En in de Gedichten van Willem van Hildegarsberch, mede een dichter uit de veertiende eeuw, bl. 59:

— als die knape sprac dat woert,
Doe loech die priester daer hi sat,
Ende seyde: Vrient, beraet u bat,
Dese reden hebben mi wonder.

Bl. 68:

Mar een dinck hadde my wonder meest.

En bl. 176:

Doe had hem meerre wonder nach (d. i. nog),
Doe hi quam al daer hijt sach.

Eenmaal heeft deze Dichter voor hebben gebezigd houden, eene verwisseling, van welke meer sporen bestaan, zooals in handhaven en handhouden; bl. 125:

Want moghen si sekeren troest verwerven
Sonder berou, dat hout mi wonder.

Leven van Sinte Amand, uit dezelfde eeuw, D. I. bl. 43:

Dat sine ghesellen t'aller stont
Wonder hadden, twi hi mochte
Vulbringhe sijn helighe ghedochte.

Zoo mede in een dichtwerk van het eerste gedeelte der vijftiende eeuw, bij Hoffmann von Fallersleben, uitgegeven in zijne *Horae Belgicae*, P. VI. 54:

Seker! oom, dat heeft mi wonder.

Ald. bl. 75:

Ay! dat heeft mi wonder groot
van miere dochter Florentijn.

Bl. 131:

Her Bollaert, dat heeft mi wonder
dat ghi spreect dese hoghe woort.

En bl. 133:

Nu en hoordic nie des wonders ghelijc.
ghi spreect recht, dat heeft mi wonder.

Ook in den prozastijl komt de uitdrukking voor, t. w. in het Somerstuck van den Passionael (uitgave van 1505) fol. 16: doé dit

constantijn wonder hadde wat dit ware, binnen derselver nacht openbaerde hem self cristus. Fol. 45: doen hadden sijt alle wonder ende worden vervaert. Fol. 55: doen hy die steenen sach voor den cule ligghen, so hadde hijs wonder. Fol. 74: dat hadden die Iuden groot wonder dat si een man so haesteliken genesen vonden die bi na al doot was. En fol. 76: hy hadt alte groot wonder wat dat wesen mochte.

In de werken van lateren tijd komt wonder hebben minder of in 't geheel niet voor; althans in mijne aantekeningen vond ik er geen voorbeeld van. De uitdrukking schijnt vervangen door WONDER GEVEN, dat, vroeger niet of minder gebruikelijk, op het einde der vijftiende eeuw opkwam en sedert in zwang bleef. Dus in het Spel vander Heil. Sacramente vander Nieuwervaert, uitgeg. door Dr. Verwijs, bl. 26:

Nu ghevet mi wonder ende meer dan wonder,
Hoe dat te Nyeuwervaert het Sacrament
In den moer sou gelegen hebben onder,
Ende bliven reyn gheheel ende ongesceynt.

In het Spel van Lantsloot, bij Hoffmann, Hor. Belg. V. p. 6:

het ghevet mi wonder boven maten,
dat ghi u aldus qualic gaet saten.

Van Ghistele, Terent. Eunuchus, bl. Eij verso:

— ghevet u wondere dat ick dus ben beraest?

Heautontim. bl. Fvi:

Dat gheeft mi wondere boven wondere.

Antw. Spelen van Sinne, 283:

Dats dat my gheeft wondere boven wondere.

Bl. 303:

Is dan natuere der kennissen overhooft
Hier in dit conroet, dat gheeft my wondere.

En bl. 609:

Dat sou my oock gheven wondere.

In de zeventiende eeuw vooral vindt men de uitdrukking zoowel in proza als in poëzie. Dus, wat den eerstgenoemden stijl betreft: Mourentorf, Twee Boecken van Lipsius, bl. 46: t' gave my wondere is dese wtnemende ende oprechte lantsliefde in u. Everart, Politica van Lipsius, bl. 64: Gheeft u dat wonder? De Levens van Plutarchus door Van Zuylen van Nyveld, fol. 107: De eerste seyde dat hem wonder gaf hoe sij dese tijdinghe so haest mochten gebracht hebben. En fol. 201:

dat hem wonder gaf hy niet en merckte dat zinghen ende op de Cyther spelen teeckenen van blijfchap waren. Coornherts Wercken, D. II. fol. 67 verso: Het sal my wonder geven, boven wonder, soo enz. Fol. 259: dat geeft my wonder. Fol. 713: wie salt wonder geven enz. Erasmus' Colloquia Familiaria of Gemeenzame 't Samenspraken, bl. 51: Het soud my groot wonder geven, souden die g'ene, die soo leven, oud kunnen worden. Bl. 163: Ho ho so geeft het my geen wonder. En bl. 300: My soud wonder gheven, indien dit Vercken yet heeft kunnen voortbrenghen, dat sulcken vergaderinghe weerdigh was. Valentijn, Alle de Werken van Ovidius, D. III. bl. 157: 'T geeft mij geen wonder, datse voor een felle blixem verschrikt sijn.

In den dichtstijl derzelfde eeuw niet minder. Ampzing, Heylig Dank-offer, bl. 172:

So sag ik om mij, of aldaer
 Ook ergens eenig helper waer,
 Doch heb niet een vernomen:
 En als mij dat groot wonder gaf,
 So was mijn eygen arm mijn staf,
 En kragt in mijnen toren.

Krul, Diana, bl. 46:

't Is wonder Floriaen, ja wonder geeft het mijn,
 Dat sulcken braven Helt ken sonder minne sijn.

Vondel, Leeuwendalers, bl. 53:

Velleedes uitspraeck klonck zoo luidt, gelijk een
[donder
 In d'ooren van het volck: het geef dan niemand wonder,
 Dat ghy verslagen zit om uwen Adelaert.

Bredero, Griane, bl. 72:

Doe ghy jong waert, doe dronck ghy sterck, en be-
[songder,
 En datick garen ande deuvick lick, gheeft jou dat wonder?

Dezelfde, Jerolimo, bl. 50:

— mijn Heer lachter om, dat geeft men vry wat wonder.

En bl. 64:

Loof jy jou oogen niet? dat geeftme vry wat wongder.

Dezelfde, Schijnheylich, bl. 12:

Dan kan hy sijn buyckje zoo propertjes vol stuwen,
 Dat elck wonder geeft hoe dat hy 't kan verduwen.

Als voorbeeld uit een schrijver der achttiende eeuw, haal ik aan uit P. Zweerts' treurspel *Scipio*, bl. 13:

Het geeft my wonder dat zo veel beroemde Heeren,
De Roomsche vriendschap, voor alle andere, begeeren.

Meer nog dan wonder geven trof ik aan VREEMD GEVEN. De oudste schrijver, bij wien mij de uitdrukking voorkwam, is Marnix; ééne plaats uit zijne *Bienkorf* (1572) werd boven reeds vermeld, doch men leest ook aldaar bl. 51 verso: My gheeft vreemt oft sy onse L. Moeder de H. Roomsche Kercke niet mede en sullen nooden tot hare bancket. — Nog uit dezelfde eeuw; Tguldens Boeck van het Leven enz. van Marcus Aurelius (2e druk van 1612; doch de eerste is van 1589), bl. 93 verso: Dat u t'sterven wee doet, en verwonder ick my niet, want ghy een mensch zijt, maer het geeft my vreemt, hoe ghijt niet beter en ghedoocht.

Voor al in de zeventiende eeuw geraakte vreemd geven in zwang. Coornherts *Wercken*, D. I. fol. 484 verso: Beneven andere dingen heeft my vreemt ghegheven van u te hooren dat enz. D. II. fol. 292 verso: Sal 't oock yemant vreemt gheven, dat de gheloovers . . . gheneyght zijn om God te haten? Erasmus' aangeh. werk, bl. 54: dat het kleedt verandert is, dat en gheeft my soo vreemd niet. En bl. 408: dit is heden ten dage soogemeen, dat het niemand vreemt en geeft. Hooft, *Nederl. Historiën*, fol. 592: Al de Raadsluyden . . . waaren met Don Johan van een verstandt . . . uitgezeyt Alexander Farneze . . . die, makende dat hun zulx vreemdt gaf, aldus aanhief enz. En fol. 1231: 'T gaf hun zeer vreemdt, dat in den brief . . . gearbeidt werd enz. Vollenhove, in zijne brieven achter J. de Haes, *Leven van Geeraert Brandt*, bl. 150: Dat ik hem vergeten hebbe, geeft my zelven vreemt. Bl. 190: Dit kan my ook niet vreemt geven. En bl. 229: 't Geve Uw Eerw. niet vreemt, dat ik gisteren de proef niet te rugge zont.

Tot zoo verre onze prozaschrijvers; bij de dichters dier eeuw was de zegswijs niet minder bekend. Dus, met Vondel voorop, *Tooneel des Menschel. Levens*, bl. 28:

Het geeft den brassers vreemt (daar gy meê pleegt te
[loopen])

Dat gy zo nucht'ren leeft, en schouwt des slempers
[hoopen.]

Koning Edipus, bl. 12:

— 't geeft me vreemt, dat hy niet is verscheenen.

Ifgenie in Tauren, bl. 38:

Het geve u dan niet vreemt. —

Maeghden, bl. 16:

— ick quam niet hier gevaeren

Noch liet myn Vaderland, en Vader over zee....

Uit reuckeloozen lust, gelijk 'tu vreemd magh geven.

En Poëzy, D. II. bl. 537:

O Amaril, bedrukte en bleeke vrijster,

Het gafme vreemt, waerom gy toen zoo bijster

De Goden riept te hulpe. —

Voorts Westerbaen, Gedichten, D. II. bl. 195:

Meer niet? dat geeft my vreemt. —

Inzonderheid bij Bredero; Stommen Ridder, 58:

Ten gheve u niet vreemt, ghy Coningen en Heeren,

Soo ick boven ghewoont, den Edeling wil eeren.

Angeniet, bl. 28:

Wel geeftet u dan vrent, mijn alderhooghste goedt!

Dat ick u licht vertrouwt by een onwaerdigh bloedt?

En bl. 63:

Soo veer ghy Goden zyt....

Geeft het my dapper vreemt, daar ghy soo met Goddinnen

Versien zijt, dat ghy meught een aardtsche Maeght be-

[minnen.

Lucelle, bl. 35:

Het geeft my al te vreemt, 'ken weet niet wat 'tbeduyt,

Dat my Ascagnes niet komt leeren op de Luyt.

Moortje, bl. 59:

— Angnietje, is sy noch niet gekomen?

Dat geeft my alte vreemt. —

Dat in de achttiende eeuw onze schrijvers de uitdrukking mede niet schuwden, bleek boven uit de aangehaalde plaats van Poot. Zoo schreef ook de taalkundige Huisinga Bakker, in de Werken van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde, D. V. bl. 113: Dat ik in monstering.... tot Hooft komen moet, zal niemant vreemd geeven.

Voor vreemd geeven en wonder geeven vindt men VREEMD DOEN EN WONDER DOEN; Vondel, Toonneel des Menschel. Levens, bl. 45:

De Keizer deed't vreemt, deze antwoord met groot wonder
Hem in zijne ooren klonk gelijk als eenen donder.

De Denker, V. 97: Het doet my niet vreemd, dat het gesprek...
eene ontmoeting bejegende enz. Ald. bl. 173: 't Doet my
wonder, dat myn Oom uwen raad niet verzocht heeft.
Van Rusting, Werken, D. I. bl. 19:

Als ik 't bedenk het doet my wonder
Dat ik je strak niet al den Donder
Jaag daar je niet te komen hoopt.

De 'werkwoorden GEFEN en DOEN komen ook voor met bijvoe-
ging van NIEUW; Gemeene Duytsche Spreekwoorden (Campen 1550),
bl. 59: Het gift my wel so nye, als oft icket te Romen
hoerde donderen. In de uitgave van prof. Meijer (bl. 28) wordt
dit gift verklaard door „treft, klinkt.” Harrebomée, in zijn Spreek-
woordenb. III. 325, verbetert dit door op te merken dat gift nye
gelijk is aan geeft nieuw; hoewel het denkbeeld van „treffen en
klinken” er niet verworpen wordt. Hoofts Brieven, D. II. bl. 5:
Indien 't het beste maxel niet en is, laat het U E. geen
nieuw geven. Bredero, Jerolimo, bl. 65:

Wel geeffe dat soo nuw Jasper? en sou ick dat niet weten?
Maria de Wilde, Het swervende Portret, kluchtig Blijspel (Delft
1742), bl. 24:

Ik had gevreesd voor lustig kyven
Te hooren, maar 't liep nog wel af;
Het zal me nieuw doen, wel ik gaf
Nog wel een oortje, dat ze beyde
Papa ontmoeten. —

Bekker en Deken, Willem Leevend, D. VI. bl. 10: hy las dien
(brief) met de bril op, heel bedest en geduldig, dat mij
nog al nieuw deed.

Eén voorbeeld is mij voorgekomen, en wel in het dialect van het
Gooi, waaruit blijkt, dat het woord groot met doen wordt ver-
bonden. In De Denker leest men D. II. bl. 385, in een stuk met
den genoemden tongval geschreven: Dit zai my de Schout, en
't doet my nyt groat, want enz. Is groot hier voor vreemd geno-
men, of is het eene verkorte zegswijze voor groot wonder? Ik
denk het laatste.

Genoeg zal zijn aangevoerd — en een uitgebreider onderzoek dan

het door mij ingestelde zou ongetwijfeld nog veel meer plaatsen kunnen leveren — genoeg echter is aangevoerd, om te bewijzen, dat het onpersoonlijke gebruik van sommige werkwoorden, door Jacob Grimm in zijne *Grammatik* aangewezen, niet uitsluitend tot het hoogduitsch behoort; maar ook, en zelfs inzonderheid, op nederlandschen bodem thuis is.

De beteekenis der behandelde spreekwijzen valt ieder in het oog. Het heeft mij wonder, het geeft mij wonder zegt hetzelfde als het verwondert mij. Het geeft mij vreemd, het doet mij vreemd is hetzelfde als het bevreemdt mij. Het geeft mij nieuw, het doet mij nieuw is hetzelfde als het benieuwt mij.

Doch hoe laten de uitdrukkingen zich verklaren?

Vooreerst zij opgemerkt, dat de werkwoorden hebben, geven en doen, die bij opvolging in gebruik zijn gekomen, evenals in het hoogduitsch, ook bij ons, onverschillig en zonder onderscheid in de beteekenis gebruikt worden. Dat is geen ongewoon verschijnsel. Vooral in den gemeenzamen stijl heeft dat meermalen plaats. Om bekend te worden met den toestand eener zaak, vragen wij hoe het met die zaak is, zit of staat. Van iets dat weinig doel treft, zeggen wij, dat het niets is, doet, maakt of geeft. Beweert de een, dat het een of ander hem moeilijk of lastig is, de ander verklaart, dat het hem moeilijk of lastig valt, zoodat vallen eenvoudig koppelwoord wordt. De zaak is, dat er toeleg bestaat om niet altijd juist hetzelfde woord te zeggen, maar verscheidenheid in de uitdrukking te brengen. Niet altijd de werkwoorden hebben of zijn willende gebruiken, grijpt men een ander om dezelfde gedachte uit te drukken, maar dit andere verliest dan daardoor zijne eigenlijke beteekenis en gaat over tot die van het woord dat het vervangt. En die overdracht kan zoo sterk zijn, dat van den eigenlijken zin soms geen spoor te ontdekken is; men denke aan het zooveen vermelde werkwoord vallen, dat met zijn verwisseld wordt.

Ten tweede. Naar de juiste opmerking van Hoefler (*Zeitschrift für die Wissenschaft der Sprache*, II. 209) heeft in de impersonalia met wonder dit woord niet de beteekenis, die het thans heeft. De eerste of subjectieve beteekenis er van is de aandoening of de indruk, dien eenig voorwerp, dat we niet of niet alzoo verwacht hadden, op ons maakt; wij zeggen daarvoor nu verwondering; de tweede of objectieve beteekenis is die van het voorwerp, dat de aandoening of den indruk op ons maakt en zoo spreken wij van een wonder,

van het wonder. Het heeft of geeft mij wonder wil zeggen: verwondering bevangt mij, grijpt mij aan, wordt bij mij verwekt.

Ten derde. Dat nevens of in de plaats van wonder de woorden vreemd en nieuw zijn in zwang gebracht, laat zich daardoor verklaren, dat de drie uitdrukkingen dikwerf synoniem van beteekenis zijn. Wonder en vreemd, vreemd en nieuw worden door ons dikwijls ter aanduiding van dezelfde of althans zeer na verwante denkbeelden gebezigd. In Wilhelm Müllers Wörterbuch kan men bewezen zien, dat tot de oorspronkelijke beteekenissen van wonder ook behoort die van iets ongehoords, dat is iets waarvan wij plegen te zeggen dat het ons bevreedt, en voorts die van verlangen om te weten, dat is wat ons benieuwt.

Het bezwaar, dat wij in wonder een substantief, in vreemd en nieuw daarentegen adjectieven zien, wordt opgelost als men bedenkt, dat de onpersoonlijke zegswijzen, die hier bedoeld worden, zooals reeds boven met een woord werd aangeduid, van praedictieven aard zijn, waarbij het onverschillig is of het subject gekoppeld wordt aan een zelfstandig of aan een bijvoeglijk naamwoord. Wij zeggen op gelijke wijze: het is wonder, het is vreemd en het is nieuw. Nu is wel de bij ons oudst bekende vorm het heeft mij wonder, doch Grimm toont (S. 249) aan, dat mich wundert evenzeer werd uitgedrukt door mich ist wunder als door mich hat wunder. In allen gevallen, welk werkwoord men ook bezige, de beteekenis er van gaat verloren en maakt plaats voor eene andere, welke met die van het eenvoudig koppelwoord overeenkomt, en alzoo het omschrijvende woord tot praedicaat maakt. Door dit in het oog te houden, wordt het gebruik van het zelfst. nw. wonder, dat de geleerde Bormans (Leven van S. Christina, bl. 187) een misbruik noemt, opgehelderd.

Eindelijk ten vierde. Oorspronkelijk kwam in de Impersonalia van de behandelde soort niet de nominatief, maar de genitief voor. Hoefer had dit reeds (S. 212) opgemerkt, en ook prof. Brill beweerde het in De Taalgids, D. VI. bl. 245. Dat dit inderdaad het geval is, bleek uit enkele der boven door mij aangevoerde plaatsen. Het blijkt nader uit Maerlants Rijmbijbel, waar men leest vs. 3237: Dies hadde de coninc wonder groot. Vs. 8096: Dat sijs hadden wonder groot. Vs. 20158: Die bode hads wonder menechfoude. Vs. 21334: Die haddens wonder alle te samen. Vs. 22476: Hem allen hadde wonder das. Vs. 23616: Hadden sijs wonder groot. Vs. 26756: Hadden sijs wonder.

Vs. 31834: Doe hads Tytus wonder groot. Vs. 33045: Dies hadde Titus wonder groot. En vs. 34773: Dies hadsi wonder groot. Wij hebben dus hier één der vele gevallen, dat werkwoorden, oudtijds den tweeden naamval beheerschende, dien later met een anderen verwisselden. De sporen daarvan vertoonen zich in onze hedendaagsche taal. Wij zeggen: de zaak is ons bewust met den eersten naamval, maar tevens ik ben des bewust met den tweeden; ik begeer het met den vierden naamval, maar des begeerende met den tweeden. En zoo meer. Het geeft mij wonder luidde oorspronkelijk des geeft mij wonder; hetgeen de verwondering gaf, werd dan met het voegwoord dat aan het voorgaande verbonden.

AFLEIDINGEN OP LING, DIE DE DAAD EN DEN PERSOON
TEVENS UITDRUKKEN.

In zijne nog steeds belang- en leerrijke Beoordeeling van Mr. W. Bilderdijks Nederlandsche Spraakleer, beweert de hoogleeraar Kinker bl. 115 „dat van al de Nederduitsche naamwoorden die, op ling uitgaande, een persoon, of zaak als persoon beschouwd, beteekenen, geen één gevonden wordt, waaraan het gebruik tevens de beteekenis van daad verbonden heeft; en dat, omgekeerd, ook geen enkel verbaal zelfstandig naamwoord in ing (waaraan de beteekenis van daad verknocht is) tevens den zin van persoon uitdrukt.”

Ik meen, dat de geleerde Schrijver zich hier vergist en dat onze taal meer dan ééne afleiding aanbiedt, die, door den uitgang ing van een werkwoord gevormd welks wortel op el eindigt, kan gezegd worden op ling uit te gaan, en zoowel den persoon of de als persoon voorgestelde zaak als de daad der werking uit te drukken.

De alphabetische orde volgende behoort daartoe: BRIJZELING. Dat brijzeling evenals verbrijzeling de daad van brijzelen en verbrijzelen aanduiden, is bekend. Dan, hetzelfde woord is ook door meer dan één onzer schrijvers gebruikt voor het voorwerp, dat brijzelt of gebrijzeld is. Oudaan, Roomsche Mogentheit, bl. 304: het beeld viel geheel aan brijzelingen. Six van Chandelier, Poësy, bl. 339: bryselingh van glas. Volgens Snellaert is brijzelingen te Kortrijk voor kruimels nog in gebruik; zie Willems' Belgisch Museum, D. VIII. bl. 172.

BROKKELING verkeert in hetzelfde geval. Men leest in het Consthonende Juweel van Haerlem, bl. 283:

Gelijck van Christo selfs wy duydelijcken lesen,
 Die tot sijn Ionghers sprack, de brockelingen gaert,
 Dat niet te quiste gae, maer alles werd' bewaert.
 Huygens, Korenbloemen, D. I. bl. 241:

Soeckt ghy Greinen? —

d. i. zoekt gij voorwerpen om in uw kruidboek op te nemen? waarop dan geantwoord wordt:

— 'ksetse by;

Blad en vrucht, die konst kan spaeren,
 Bloemen, altijd lieve waeren.

en voorts, na optelling van meer ander:

Dieren, brockelingh van dieren.

Dat is, zooals de proza-aanteekening zegt: Of gedierten en gedeelten der selver. Werken van Rabelais, D. II. bl. 52: het onderkaakbeen (was) aan drie brokkelingen. Aldaar, bl. 259: Panurge ... verborg zich om laag in het spijsruym onder de korsten, kruymen en brokkelingen broots. Poirters, Het Masker vande Wereldt afgetrocken, bl. 206: soo sy te water hunne maeltijden hielden, ende somtijts yet van de brockelinghen rolden in de baren. Bilderdijk bezigde het woord in denzelfden zin in zijne Geologie, bl. 45: het binnenste der breuk is met de brokkeling overdekt of doormengd. Bl. 44 van hetzelfde werk leest men hiervoor afbrokkeling: terwijl de spleten hier en daar met de afbrokkelingen der breuken gevuld en hun doorgangen gestopt zijn. Het Woordenb. der Ned. Taal geeft afbrokkeling alleen op als afleiding van afbrokkelen, doch zonder eenige opheldering. De concrete beteekenis van het woord is er dus voorbijgezien. Ook het zelfst. naamw. brokkelingen is te Kortrijk nog in den aangewezen zin in gebruik; zie het Belgisch Museum, t. a. p.

DARTELING of DERTELING voor iemand die dartelt of dertelt. Joh. de Brunes Emblemata of Zinnewerck, bl. 18: Het is te verwonderen, wat afgoderyen de menschen met de menschen pleghen: en voornemelick, die jonghe dertelingen, die door de hitte van dat vleeschelicke vier, als door een horzel gesteken zijnde, ghedachten en woorden verzinnen, die den hemel bespotten.

HUPPELING, bij Kiliaan voor kikvorsch, een dier dat huppelt.

KRABELLING voor hetgeen gekrabbeld, bijeengekrabbeld wordt, waarvoor men afschrapsel zou zeggen. Petrus

Croon, Moy-al oft vermaecklicke Bedenckingen enz. (Mechelen 1666) bl. 6: ick meyne dat gy (Apteker), die den vuylen eygendom (d. i. eigenschap) van meestendeel uwe krabbelingen kent, niet seer genegen en zyt, om die te gebruycken, tenzy in den uyttersten noot, te weten om het lichaem te genesen. Ook voor gekrabbelde opstellen of gedichten; Bellamy, Gez. Voorr. bl. 5: kleene krabbelingen, die hy op het papier maakt. Ald. bl. 6: De eerste krabbelingen van den jongen dichter, zijn brokken van vaarzen.

MENGELING, in beteekenis overeenkomende met het lager vermelde wisseling, d. i. een ondergestoken kind, een kind dat gemengeld of gemangeld, d. i. geruild wordt met een ander, een basterd. Zoo in Van Zuylen van Nyvelts vertaling van Plutarchus, fol. 48: van sijn Moeders zijde was hy, also men seyt, een menghelinck, overmidts dat sy een vreemdelinge was. Lager: de verscheydenheyt diemen te voren maeckte tusschen de mengelingen en wettighe Borgheren. Fol. 73 verso: beschuldicht van bastardyen, ende dat sy menghelingen waren.— In de meer onbepaalde beteekenis van voorwerp dat men ruilt, leest men mangeling in Van Teylinghens Paradijs der Wellusticheyt, bl. 67: wat mangelinghe sal den mensch geven voor sijne ziele?

NASTELING, NESTELING, voor een nestelsnoer, dat is: een snoer dat nestelt of toerijgt. Hooft, Nederl. Historiën, fol. 408: 'tgeen onder op den boodem (van het potteken) met de naalde zijner nasteling geschreven stond. Roemer Visscher, Sinnepoppen, bl. 9: om dat de verwaende kaetsers deur het bocken haer nastelingen niet en souden breecken. Van de Venne, Belacchende Werelt, bl. 10:

Wist' ick meer tot jou gerief,
Kost noch moeyte soud' ick sparen,
En wel seuve mijlen varen,
Om een mooy, of lekker dingh,
't Waer een Koock, of Nastelingh;
Of twie sulver Parelspele, enz.

(Koock is koek, in het nedersaksisch koke, overeenkomstig met de vermoedelijke afleiding van het werkw. koken, dat ook den zin van braden, bakken heeft.) Hondius, Mouschans, bl. 509:

Alsse sonder veel te dingen
Heel zijn craem van nastelingen
Hebben dertelick verslonden,

En niet eer en connen lijen
 Of een bussel in het ronde
 Is gebonden aen haer knijen.

Huygens, Korenbloemen, D. II. bl. 435:

Aen 't rijgen vielen sy, elck met sijn nestelingh.

Berkhey, Zeetriumph, D. I. bl. 192:

Men zag, in goud montuur, door blaauw en rood ge-

[mengeld

En zilvren nestling op de schouderen gestrengeld,
 De Scheepskapiteinen en den Schout bij Nacht gekleed.
 Weiland zat met de afleiding van dit woord verlegen, en ook Oudemans Bijdrage laat haar onverklaard. Over het werkw. nestelen of nastelen handelde ik in De Taal- en Letterbode, I. 304.

ONTFONKELING werd door Hooft gebezigd voor het lat. spintria, iemand die anderen tot wellust ontvonkelt of ontvonkt; Tacitus' Jaarboeken, fol. 142: Ende werdt (Tiberius) niet alleen door de gedaante of schoonheit des lichaams, maar door de zeedighe kindtsheit van eenighen . . . ter begeerlijkheit verwekt. Ende zyn alstoen eerst gevonden de voormaals onbekende naamen van zeetelkaamers en ontfonkelinghen; naar de leelykheit der plaatze, en veelvoudighe verdraaghzaamheit. Nagevolgd door A. Bogaert, Ged. bl. 310 (van Nero):

Wiens hair moet niet van schrik te berge staan,
 Wen hy beschouwt zyn gruwlyke euveldaan,
 Zyn zetels van vervloekte ontvonkelingen,
 Om 't slappe lit tot ryzinge aan te dringen.

SPROKKELING is bij Bilderdijk hout dat gesprokkeld wordt; Rotsgalmen, D. II. bl. 132: 'tstulpjen . . . waar rijs noch sprokk'ling rooken. — Overdrachtig noemde dezelve Dichter één zijner versbundels Sprokkelingen, als zijnde saamgelezen stukken.

STEKELING, voor een vischje met stekelende vinnen, zie Kil. Hoogd. Stechling, stichling. Dus Maerlants Naturen Bloeme, D. II. bl. 16:

Hine can verweren noch cume wischen
 Den stekelinghen, den clenen vischen.

Ald. bl. 29:

Scotennisse ende stekelinghe
 Heetmen alle dese dinghe.
 Scaerp hebben si die vinnen.

TROETELING voor iemand die getroeteld wordt. Dus Scharp, Vaderl. Toonen, 53:

Ach, Abraham! mijn zoon! mijn troeteling! mijn vreugd!
Helmers, Gedichten, D. II. bl. 54:

Zij klemt haar' troetling aan den boezem.
Bilderdijk, ter Naged. van J. W. Bilderdijk, bl. 10:

— 't lief onnoozel wicht

Dat met ons tranen stort, die troetling van zijn' broeder.
Da Costa, Kompl. Dichtw. D. II. bl. 148:

Zal uw beeldtnis zich verdubblen

In den troetling van uw schoot.

Enkele andere voorbeelden, ook uit vorige eeuwen, gaf ik in mijn
Woordenb. der Frequentatieven, D. I. kol. 808 en 9.

WIEGELING komt voor als de daad van wiegelen; doch mede
(wil men) voor het kind dat gewiegeld wordt; zie van beiden de voor-
beelden in mijn Woordenb. der Frequent. D. I. kol. 894. Dus ook
in laatstgemelden zin bij Immerzeel, Hugo van 't Woud, bl. 47:

Treed nader, strooi gebloemte om wieg en wiegling
[henen!]

WISSELING is bij Kiliaan een kind, dat tegen een ander ge-
wisseld wordt, alzoo een onecht of basterdkind. Zoo leest men in
de Twespraack van de Ned. Letterkunst, bl. 107: datze gheen
wisselinghen of bastaarden, maer echt gheboren kinderen
zijn. Kiliaan heeft er ook voor wisselbalg, hoogduitsch wech-
selbalg, dat men leest in Van Hoogstratens Haegaenveld, bl. 235:
een bastaert of helse wisselbalgh. — Het woord wisseling is
oud. Reeds bij Notker leest men Psalm 17 (18), vs. 46: Fremedi
chint (wihselinga iudei) irlugen mir. De hoog- en nederd. over-
zettingen van lateren tijd hebben meestal de vreemde kinderen;
de Statenvertaling en die van Van der Palm alleen: de vreemde.
Het engelsch heeft in gelijken zin changeling, waarvan Nares in
zijn Glossary eenige voorbeelden uit Shakespeare en Spenser aanhaalt,
waaruit blijkt, dat niet alleen het in de plaats gestelde, maar ook
het geroofde kind dien naam droeg. Adeling en Weiland spellen het
engelsche woord verkeerdelijk chanceling.

WREVELING, voor iemand die wrevelt, dat is driestheid of
stouthed betoont; bij Frans de Haes, Sticht. Gedichten, bl. 189:

Laet booze geesten woelen

En heilloos in 'tbedoelen

Van dwinglandy' of moord,

Wy trachten door 'tgevele der snaren,
 Allengs hun woede te bedaren,
 Te binden hunne drift aen een fluweele koord!
 Of kan die band de wrevelingen
 Nog in hun togten niet bedwingen,
 Het faelt ons aen geen' groover toon'.

De aangevoerde voorbeelden, en zeker nog wel andere door mij niet aangevoerde, bewijzen dat de bewering van den heer Kinker onjuist was. Maar is dan daarmede Bilderdijs spelling van HEMELLING, die de Hoogleeraar bestreed, gerechtvaardigd?

In geenens deele. Dan zou er aangenomen moeten worden, dat dit zelfst. naamwoord afkomt van het werkw. hemelen, en zulks is blijkbaar het geval niet.

Een darteling, een nesteling, een ontvonkeling, een wreveling is iemand of iets, die of dat dartelt, nestelt, ontvonkelt, wrevelt; men zegt er ook voor, of kan er voor zeggen: een dartelaar, een nestelaar, een ontvonkelaar, een wrevelaar.

Door den niet ongewonen overgang van het actieve in het passieve beteekenen brijzeling, brokkeling, krabbeling, mengeling, troeteling, wisseling het voorwerp of den persoon, dat of die gebrijzeld, gebrokkeld, gekrabbeld, gemengeld, getroeteld, gewisseld wordt.

Hemelling zegt noch het een, noch het ander. Het is evenmin iemand die hemelt, als iemand die gehemeld wordt. Het woord wordt dan ook in het Woordenb. der Ned. Taal te recht vergeleken met aardeling en wereldling. Dit zijn afleidingen van substantieven met ling, den uitgang van welken Grimm ons leert, dat hij oorspronkelijk ing was, maar reeds zeer vroeg in de germaansche talen achter stammen die op al, il, ul eindigden, tot ling overging; Grammatik, II. 349 en 364. Zie ook Meyer, Die Vor-und Nachsylben der hochd. Sprache, S. 172. Laatstgenoemde Taalkenner geeft, S. 175, als hoofdbeteekenis van ling op: afkomst, verwantschap. Kinker noemt het bl. 117 den patronymischen uitgang. Die beteekenis blijkt duidelijk in aardeling, wereldling, kloosterling, stedeling, dorpeling, vloteling, schepeling enz. allen uitdrukkingen, die aanwijzen de plaats waar iemand thuis hoort. Zoo

is dan een hemelling iemand die den hemel bewoont. In dit ééne woord nu met Bilderdijk, en later ook met Te Winkel, den uitgang ling niet te willen toelaten, maar door ing te vervangen, is onnoodig niet alleen, maar ook onraadzaam. Het kan verwarring veroorzaken tusschen het gemelde zelfstandig naamwoord en het verbale van het werkw. hemelen, dat in meer dan ééne beteekenis bestaat; zie Weilands Woordenboek. De hoogl. Kinker deed dit, bl. 111, uitkomen door den volgende regel:

En na zijn hemeling werd hij een hemelling.

Bilderdijk schreef daarom wijselijk heuveling voor heuvelbewoner, in zijnen Kallimachus, bl. 48:

Vaak dreeft ge, Euripus en zijn golfgeritsel moê,
 Op eenen dag naar 't punt van 't Attisch zeehoofd
 Of 't vocht Parthenia, waar u de heuvelingen [toe,
 Van bygelegen kust met open hart ontvingen.

Maar heuveling voor heuvel, d. i. verhevenheid, heveling; Geologie, bl. 117: Anderen echter willen de opheffing door dampen als de algemeene oorzaak der onevenheden onzes aardbodems aangemerkt hebben, en zij schrijven daaraan de hoogste bergketenen, zoo wel als de kleinste of gematigdste heuveling toe. — Dat men op grond van hemelling „volgens de nieuwere spraakleer mengelling” moest schrijven, zooals Wiselius wil in de Voorreden van zijnen Nieuwen Dichtbundel, bl. II, is eene bewering, den taalkundigen Secretaris van de Tweede Klasse des Koninklijken Instituuts onwaardig en geene wederlegging verdienende. De leerling streefde hier den meester voorbij.

VLEIJEN EN VLIJEN.

Dat woorden, die in vorm en klank groote overeenkomst met elkander hebben, lichtelijk verward kunnen worden, ligt in den aard der zaak. Zij vereischen bij hun gebruik eene behoedzaamheid, die niet ieder schrijver te allen tijde pleegt in acht te nemen. De ervaring geeft dan ook van zoodanige verwarring talrijke proeven, en onder dezen mede de uitdrukkingen, die door de klanken ei en ij zijn onderscheiden. Zoo is het met de naamwoorden rei en rij; zoo met de werkwoorden uitweiden en uitwijden, bij welke laatsten ik voor eenige jaren opzettelijk stilstond ¹⁾; zoo ook met vleijen en vlijen, waarop ik thans de aandacht ga vestigen.

Van de twee genoemde werkwoorden is vleijen het meest bekend en gebruikt. De beteekenis er van is zooals Weiland te recht zegt „(met woorden) streelen”, en niet, gelijk Dr. Te Winkel meent ²⁾ „prijzen.” De toepassing der beteekenis van het streelen wordt door Weiland aangewezen en loopt in het oog bij het gebruik, dat Bilerdijk van het woord maakt in zijne Odilde, bl. 73, waar van den ouderlijken zegen op het jonggehuwd paar gezegd wordt:

Hy schenkt, by al die zaligheid,
Aan de allerzaligste der nachten
Hetgeen ons 'tmeest, 'tgevoeligst vleit.

De ei-klank van dit werkwoord beantwoordt aan dien van het gothische thlaihan; onze Hooft schreef ook wel vlayen en vlaaijen. De algemeen aangenomen schrijfwijze van vleijen wordt door onze schrijvers zoo getrouwelijk gevolgd, dat, zoo men al eens

¹⁾ Zie De Taalgids, D. IV. bl. 188 en volg.

²⁾ De Nederl. Spelling onder bekn. Regels gebragt (3e dr.) bl. 69.

vlijen mocht aantreffen, dit aan eene schrijf- of drukfout mag geweten worden.

Anders is het gelegen met vlijen. Onze schrijvers, dit werkwoord met het vorige verwarrende, of wel beiden voor één woord aanzierende, spellen ook het laatste dikwerf met ei; eene achteloosheid te grooter en onverschoonlijker, daar al onze woordenboekschrijvers zich hebben beijverd, zoowel den waren klank als de beteekenis des woords aan te duiden. De opgaven van de voornaamsten hunner doe ik hier volgen.

Kiliaan: vlien, vlijen, opschikken, versieren, samenvoegen, schikken, in orde stellen. Plantijn: vlyen, toemaken, versieren, toeëigenen, geschikt zijn; dat sal wel vlyen, dat zal zeer geschikt zijn, zal goed passen. Van der Schueren: vlyhen, schikken, bijeenvoegen; byvlyhen, bijvoegen. Mellema: vlyen, vlien, orner, parer, versieren. Halma: vlijen, voegen, schikken, ranger, arranger, mettre en ordre. Holtrop: vlijen, schikken, to lay or be laid in order. Weiland: vlijen, bedr. al plooiende en buigende schikken, voegen, ook onstoffelijk. Bomhoff: vlijen, behoorelijk op- en naast elkander schikken, b.v. turf; het vlijt mij; onzijdig: de turf vlijt goed, dat huis vlijt mij wel. Van Dale: vlijen, plooijen, voegen, behagen; te pas komen, naast elkander schikken.

Ik zal niet beweren, dat al deze opgaven volkomen juist zijn, vooral niet dat zij blijk geven van een helder inzicht in den eigenlijken zin van het woord en in hetgeen daaruit is afgeleid; maar zooveel bewijzen zij toch, dat men te allen tijde bij onze taalkundigen een besef heeft gehad, dat vlijen en vleijen in beteekenis en schrijfwijze niet hetzelfde zijn.

Het vroegere gebruik bij onze schrijvers bevestigt dit evenzeer. Ook dit moge door eenige aanhalingen uit hunne werken gestaafd worden.

Het bedrijvende werkwoord vlijen leest men bij Van Hildegaersberch, Gedichten, bl. 247:

God mach al sijn vrienden vlyen
In hemelrijc, dan die partyen,
Die en can hi niet te gader voeghen.

Uit de tegenstelling blijkt dat de Dichter hier vlijen bezigt in den zin van voegen, samenvoegen, bijeenvoegen. Hooft, Henrik de Groote, fol. 2: De godlijke voorzienigheidt.... vlijdde alle gelegenheden.... in zulker voege enz. D. i. schikte. Zoo ook ald. fol. 68: Henrik.... hield zelf de plaats daar naast, met een' schare van gelyk getal ende forme; ende

vlijdde onder zijn' lufter zijde den Graaff van Soissons. Niet ééne der beteekenissen, die het Woordenboek des Inst. opgeeft (zacht leggen, wenden, keeren, richten) past hier. De Schrijver zegt, dat Henrik den Graaf aan zijne linkerzijde rangschikte, plaatste of invoegde. Dez. Nederl. Hist. fol. 108: vastelyk te vertrouwen, dat het zien van zyn besluit.... de gemeente, eedtgenooten en heeren.... volkoomelyk tot hunnen plicht vlyen zoude. D. i. buigen, gedwee maken. De Levens van Plutarchus (door Van Zuylen van Nyvelt), fol. 108 verso: wapenen.... so van koper, als van yser ende stael, al te samen blincende, om dat zy op nieuw gheschuyrt ende met const ghevleden waren. D. i. geschikt of toegemaakt waren. Evenzoo bij Vondel met toepassing op het hoofdhaar, Brieven der Heylige Maeghden, bl. 75:

Mijn eene zuster kemde, en d' andre krulde, en vlijde
 En streelde 'thangend hair, en gaf 'teen heldren
 Dez. Warande der Dieren, bl. 47: [glans.

— dat hij een stock mach snijden.

Om dien in 'tyzer der gevondenn bijl te vlijden.
 D. i. passen, pas te maken. Van Lennep vergist zich (D. I. bl. 493) als hij er bij aantekent: „om 't rijm voor vlijen”; vlijden komt ook buiten het rijm en zelfs in proza voor. Dez. Poëzy, D. I. bl. 326:

Wat woorden zal de dankbare gemeent
 Best vlyen, als de goutsmit dier gesteent,
 Om u t'onthalen op den hoogsten trap.

D. i. passen, voegen, in overdrachtigen zin. Meer eigenlijk is het wederom bij denz. a. w. II. 120:

Zij toont heur aanschijn door het vlyen van den sluier.
 Van Lennep teekent (D. II. bl. 679) bij deze plaats aan: „vlyen, wegschuiven, op zijde strooken”, beter: vouwen, plooijen; het denkbeeld van weg of op zijde ligt niet in de uitdrukking. Zoo nog in de laatste helft der vorige eeuw, W. Kops in de Werken der leidsche Maetschappy, D. II. bl. 249: Men moest derhalven op eene of twee lettergreepen niet zien. De voorouders vlijden er somtijds vijftien in eenen regel. D. i. voegden, schoven in. — En in de tegenwoordige eeuw A. Simons, Verzam. Poëzij, bl. 146:

Een wigtig rolblok moet den dorschvloer effen maken,
 Met eigen hand bewerkt, met vaste leem gevlijd.

D. i. samengevoegd. Loots, Nagel. Ged. D. I. bl. 45:

Maar 't pad, langs 't welk men moest ter overwin-

[ning gaan,

Was geen gevlijde weg, geen lokkende eerebaan.

D. i. geschikt gemaakte, gegladde, geëffende. Tollens, Nieuwe Gedichten, I. 167:

Zoo heb ik hem gekend, de kindsche ziel ontplooi-

[jend....

Ten Muzendisch gevlijd, ten disch van kunst en smaak. Bilderdijk, Redevoeringen van Chrysostomus, bl. 64: die (wellust) toch kan niet ten einde toe voortduren, en vindt eindelijk geene soort van spijze meer die haar vlijt. D. i. voegt, past. En zoo mede op deze plaats, die vlijen en vleijen vereenigt, welker eerste met „dienen” afwisselt, Wit en Rood, D. II. 208:

(Die) Geen man onteeren wil, geen dartle wijven streelen,

Noch lastren wien het vlijt, en vleien wien het dient.

Dez. Ziekte der Geleerden, bl. 125:

Neen, wacht niet dat mijn' zang de duizend artse-

[nyen,

Die Oost en Westen teelt, in 't stroeve vaers zal vlijen. Broes, Filip van Marnix, D. II. St. II. bl. 157: om alzoo onder het Spaansche juk van nieuw de halzen te vlijen.

Voorts met den wederkeerigen vorm: Hooft, Jaarboeken van Tacitus, fol. 153: dat het jong (van den Phenix) beproeft, oft het den last voeren, de vlucht uitvoeren kan, daar naar zich onder 'svaders lichaam vlydt, en 'tzelve op 't altaar der zonne brengt, en opoffert. D. i. zich legt of voegt in eigenlijken zin, hetzelfde dus wat elders figuurlijk bedoeld wordt, bij denz. Ned. Hist. fol. 70: Niettemin de Landtvooghdes, zich vlyende op de zyde der reede, beval enz. Ald. fol. 263: Die van Delft zouw men met afsneê van toevoer benauwen, tot dat zij zich, op de zyde der vryheit, quaamen te vlyen. Ald. fol. 733: indien zijn' meedebroeders van der Orde.... liever gehadt hadden zich nevens hem te vlyen, dan hun liever om zunst wegh te geeven. Ald. fol. 855: dat Anjou ontslagh van den Paus had, om zich te vlyen met de Neêrlanders, ten aanschouw zyns voorneemens van 't geloof der oudren weeder te vestighen. In deze en dergelijke beteekenis hoort men tegenwoordig zeggen: zich bij iemands meening of gevoelen nederleggen. Vondel, De Heerl. van Salomon, bl. 24:

Thien thien Oreades, Pans, Satyrs narrisch vlijen
Zich aen te stellen thien zotte mommerijen.

D. i. schikken zich, maken zich gereed. Antonides, Ged. bl. 101:

De vorsten vlijdden zich ter tafel op die reden.

In de uitgave van *Bilderdijk* teekent deze (bl. 48) er op aan: „Men schrijft meer zoo; en het is als een Dichterlijke vrijheid aan te merken, doch de taal eischt vleden. Ook moet men gevleden zeggen, niet gevlid.” Dat de zwakke vervoeging geen „dichterlijke vrijheid” is, blijkt genoegzaam. Smits, *Gedichten*, bl. 98:

Hoe lieflyk vlyen zich de werkliên in zyne armen,
Nog zachter dan fluweel!

Van der Palm, *Salomo*, VI. 431: zich voorts weder gemakkelijk ter ruste vlijen. *Bilderdijk*, *Ziekte der Geleerden*, bl. 101:

Behoefde een strafbre trots zich nog in 't hart te vlijen.

D. i. zacht indringen, zacht insluipen. Ald. 130:

— mag mijn Zangeres zich aan uw voeten vlijen.

D. i. nederbuigen. *Krekelz.* III. 170:

Daar Kadmus zwarte dochtertjens zich vlijen naar

[zijn tred.

Loots, *Opwekking der Mogendheden*, bl. 6:

Daar was het waarheid dan, dat tijgers zelfs en

[leeuwen....

Zich vlijden naar de maat der welgestemde lier.

Van Kampen in de *Werken der Holl. Maatsch. D. VIII.* bl. 266: sommige gedeelten der stoffe, die zich minder in den loop van dat verhaal vlijen.

Het werkwoord is ook met de voorzetsels in, rond en vooral neder samengesteld. Meijer, *Voorrede van den Woordenschat* (3e druk): heb ik de Basterdwoorden.... op haar behoorlijke stede.... inghevlijdt. Wagenaar, *Vaderl. Historie*, D. I. Voorreden, bl. 29: iets, dat, in onze oude Schrijvers, duister scheen, en zoo bekwaam niet in 't lighaam der Historie kon ingevlyd worden. *Bilderdijk*, *Nieuwe Mengel. D. I.* bl. 180: dit Stukjen.... waar meê men in Engeland derwijze wegloopt, dat het.... der Jonglingschap ter vorming van smaak en verstand, in hare Leerboeken wordt ingevleden. Men vergelijke over deze vervoeging den Schrijver zelve hierboven. *Dez. Krekelzangen*, D. II. bl. 203: mijn Byschrift.... ter vergelijking in mijne *Vaderlandsche Uitboezemingen* ingevlijd. *Dez. Winterbloemen*, D. II. bl. 123:

Vergeefsch was 't, haar versierd, met pracht van
[gallerijen,

Paleis- en tempelpraal haar vesten in te vlyen.

Het woord beteekent blijkbaar invoegen, inschuiven; doch Broes bezigt het voor zachtelijk indringen, *De Kerk en de Staat*, D. III. bl. 353: ten einde.... het neêrgestorte Katholijk geloof allengskens met zacht invlijen weder op te heffen. Willem de Eerste, bl. 15: Don Jan en deszelfs invlijend edict. — Van Someren, *Gedichten*, D. II. bl. 45:

Ook gij werdt door het Rot eens Dwinglands over-
[spreid,

En listig 'tyzren juk den lendnen rondgevljld.

Op de samenstelling heb ik zoozeer geen aanmerking, maar de zin is foutief; gij werdt het juk rondgevljld kan ook als dichtertelijke vrijheid niet bestaan; het juk wordt u rondgevljld. — Vondel, *Virgilius*, bl. 90: Aristeus.... leedt naulix dat de grijze zijn vermoeide leden nedervlijdde. Smits, *De Rotte-stroom*, bl. 12:

't Lust de Rotte, Pindus stoet,
Met ons zwevende op haer' vloedt,
Haer gevallen op te zingen.
Yder vlyt zich by haar neer.

Brender à Brandis' Kabinet, I. 108:

Meisjes moeten steeds vermijden,
Zich naast Herders neêr te vlijen,
Onder 't boomloof in het groen.

D. V. 234:

— ô donker Bosch!....

Ik zal me in u ter neder vlijen.

D. VI. 76: zich op het zindelijk herdersleger nedergevljld hebbende. B. Fremery, *Myn Letterhof*, bl. 17: om in de schaduw van het breede eikenloof nedertevlijen, en een verfrischend slaepje te houden. Ald. bl. 86: waerom ken ik dat grasperkje niet, waerop zij haar zacht lijfje nedervlijt! Vrouwe K. W. *Bilderdijk*, die toont de conjugatieles van haren *Gemaal* goed in acht te nemen, *Rodrigo*, D. I. 29:

Hier vloed hy zich ter neêr aan 's beekjens groenen
[boord.

Aldaar, bl. 60:

Hy treedt die muren in by vallende avondstond,

En vloed zich needrig neêr by 't haardsteêvuur. —
D. II. bl. 39:

De trouwe Theron had met uitgestrekte leden
Zich aan Rodrigoos zij onmerkbaar neêrgevloden.

Dez. in Wit en Rood, D. II. bl. 25:

Nu vleeden zy zich neêr by 'sheuvels groenen top.
Voor vleeden heeft men hier te lezen vleden. Lulofs, Avondm. 15:
— Téos Zanger . . . ter neêrgevljyd in 't groen.

A. Simons, Gedichten, bl. 28:

Als angstig zelfs verwijt
Met hem zich nedervlijt.

Mr. A. W. Engelen, Poëzy, bl. 6:

De krijgers vlijen zich op 't hooge scheepsdek neêr.

Bl. 141:

— daar ge in rust bij 't vlammend haardsteêvuurtjen
Uw matte leden in den armstoel nedervlijt.

Men zou zeggen, de schrijfwijze van vlijen is voor goed gevestigd; doch men bedriegt zich. In het laatst der vorige eeuw begon de ei de ij te verdringen en nam langzamerhand, ook bij hoogst bekwame schrijvers, de plaats der laatste in. Mijne aantekeningen leveren daarvan de volgende voorbeelden op.

Vooreerst van het onzijdige werkwoord in den zin van passen, voegen. Gellerts Fabelen, D. I (van 1781, en alzoo het oudste mij bekende voorbeeld) bl. 160:

Een zeker Jongling, die uitzag naar een Vrouw

Vond goed een' Grysäart raad te vraagen,

Wat Vrouw hun 't beste vleyen zou.

Broes, Geschiedk. Onderz. bl. 257: het wapen, 't welk zijne partij . . . al te wel vleide. — En bedrijvend voor schikken, voegen; Clarisse, Ged. 76:

Toen vlijt en moed en eerbaarheid

Ons vleiden onder 'tjuk der Reden.

Westerman, Ged. III. bl. 16:

Gelijk 't onnoozel wicht, te klautren op haar' schoot;

Zijn aangezigt verrukt te vleijen aan haar wangen.

Van der Hoop, Poëzy, bl. 117:

'k Voel ongemerkt den zoeten slaap mij naderen,

En achteloos op 't zachte dons geleid,

Droom ik alleen van Ridderdapperheid.

Hier en op enkele andere plaatsen mag het rijm aan de verbastering misschien zijn deel hebben. Dermout, Nieuwe Leerredenen, D. I. bl. 127: Zoo vleide eens de held, die duizenden verslagen had, zijn hoofd . . . in Delila's schoot. Ter Haar, St. Paul. Rots (5e dr.) bl. 91: 't hoofd gevleid tot korte rust!

Voorts van het werkwoord in wederkeerigen zin; Petronella Moens, Hugo de Groot (1790), bl. 110:

Wen ge u in 'tkoffer, dat, met boeken opgevuld,
Vaak afvaart, dierbre vriend! zorgvuldig vleide.

Het rijmwoord is scheid. Ald. bl. 128:

Terwijl mijn Hugo zig in 't enge koffer vleid (:scheid).
(Van der Dussen) Het hoogste Goed (1791), bl. 7:

Wanneer een sluimergeest, de zoon der eenzaamheid,
Zacht nederziggende, zich op mijne oogleên vleit.
Bilderdijk (ook gij, Brutus!) Mengel. en Fragmenten, bl. 179: wan-
neer zy zich ter rust vleiende . . . van my vorderde, my
desgelijks nederteleggen. Vrouwe Bilderdijk, Vaderl. Uitboe-
zeringen, bl. 14:

Dan moogt gy, moè van om te dwalen . . .
U vleien aan des beekjens zoom.

Kinker, Holl. Prosodia, bl. 114: Zij (d. i. sommige letters) vleijen
zich dan ook beter in het opvolgen, dan in het vooraf-
gaan der overige medeklinkers. Loots, Nagel. Ged. D. I. bl. 83:

Dus hief de zwaan . . .
En scheen haar vleuglen uit te spreiden
Beschermend over 't nest gestrekt,
Opdat de kiekens, ongedekt
Van pluim, zich in haar hoede vleiden.

Van der Hoop, De Tocht naar Tervuren, bl. 30:

De wrok verlaat hun hart: zij slaan de hand in een,
En vleien zich op 'thooi —

Dez. Poëzy, bl. 97:

'k Vlei me op het zand ter rust —

L. van den Broek, Ged. 195:

De heerschzucht vleit zich aan haar zij.

Siffié, Nieuwe Ged., D. I. bl. 175:

Ziet gij dien eik? . . .

De herders bliezen op de fluit, aan zijnen voet

Van Someren, Ged. D. I. bl. 68: [zich vlejend.

— 't Kroost van vroegre werelddwingren,

Breidt zich den strik met eigen vingren,

Vleit zich van zelf in 'svangers fuik.

Nolet de Brauwere, Ged. D. III. bl. 15:

Verwachting deed nog meer 'tgescherpt verlangen

[groeijen

Om 'tslot te erlangen van een lang gewenscht

[verhaal.

Zij vleijen zich op 'tdek; zij hunkren naar zijn taal.

Broes, De Kerk en de Staat, D. III. bl. 78: hoe zou (de kerk) gewillig zich vleijen onder het opzigt eener vijandige magt. Dez. De Eng. Herv. Kerk, D. I. bl. 148: deze (Heeren) vleijen zich in de berispelijke daad. Dez. Geschiedk. Ond. bl. 198: naar welke schikking.... de bijzondere genade (en) de algemeenheid der verzoening.... zich schenen zamen te vleijen. Geel, in Van Kampens Mag. V. 378: zich vleijen en schikken, en naar goedkeuring dingen. Dez. Onderzoek en Phantasie, bl. 31: de rustige houding, waarin gij u, onder het lezen, vleit. Schotel, Letterk. Bijdragen tot de Geschied. van den Tabak enz. bl. 37: Nu.... vleidde men zich rondom de rijk gestoffeerde theetafel. (Hier dient men een werkw. vleiden aan te nemen.) Mevrouw Bosboom-Toussaint, De delftsche Wonderdokter, D. III. bl. 220: zou ik.... mij dan zachtelijk ter ruste vleijen op het bed der weelde? De Veer, Frans Holster, D. III. bl. 256: om zich rustig in een hoekje van de canapé te vleien. De Gids van 1873, D. IV. bl. 426: Oscar.... vleidde zich toen behagelijk op de ottomane.

Met het voorzetsel in. Broes, Leerredenen, D. II. bl. 307: de Leeraar.... die zijne vermaningen.... met eene liefde en een geduld zonder wedergaê in het hart invleit. Dez. Filip van Marnix, D. I. bl. 119: de taak.... om den hoogen wil des Konings bij de Nederlanders in te vleijen. Ald. bl. 337: Wat doet hij.... om zich en zijne leer den volkstrots in te vleijen? Dit woord, dat boven reeds met de juiste spelling voorkwam en zachtelijk invoegen, indringen, beteekent, schijnt aan Broes eigen, en is door Steenmeijer nagevolgd in zijne Brieven over de Welsprekendheid, bl. 75: Demosthenes.... is niet weinig kunstenaar in het vak, om, al naar mate hij voorbedachtelijk wil, zacht, gematigd, invleijend, scherp, verschrikkelijk, zielvermeesterend te zijn.

Eindelijk ook, en wel voornamelijk, met het voorzetsel neder.

Brender à Brandis' Kabinet, III. 355:

Hy beeft, en draalt, doch vleit zich eindlijk bij haar
Gellerts Fab. D. I. bl. 72: [neêr.

My dunkt zy is nu min bevreesd.

Zy vleit zich by den Herder neder.

P. C. van de Kasteele, Nagel. Ged. bl. 139:

Komt vrienden! vleit u neêr! Hier onder 't beukenloof,
Zijn wij ook voor den storm van vurige driften doof.

Westerman, Ged. D. I. bl. 22:

— Rostok moet de roem gebeuren

Daar hy 't hoofd heeft neêrgeveleid (: onsterfelikheid).

Schouten, De Vrijmetselarij, bl. 7:

Onnoembaar was de schaar, nieuwsgierig zaam-

[gestroomd,

En feestlijk neêrgeveleid bij lommerrijk geboomt'.

A. van Halmael, Peter de Grootte, bl. 75:

Men vleit zich neêr op 's Hemels hoede,

En mort niet, slaat ons zijne roede.

Van Someren, Ged. D. I. bl. 5:

Wat zingt en klinkt ge, ô moedig heer!

En vleit u op het leger neêr?

Van der Hoop, Willem Tell, bl. 107:

— voor de zon in 't West zich nederveleidt,

Is Bürglens landgemeente in schijnbre veiligheid.

Wederom dat vleiden! Dez. De Renegaat, bl. 53:

De poort werd weêr gesloten: zijgend

Is 'tslaafsche schandrot neêrgeveleid

By 't avondmaal, in vadsigheid.

Geel, in Van Kampens Mag. I. bl. 451 (het hert):

— vleit zich, tot de morgen keer',

In diepen schaâuw van hazels neêr.

L. van den Broek, Ged. bl. 13:

Natuur! ja, vlei u neêr ter rust.

Vrouwe Bilderdijk, Poëzy, bl. 152:

— de herders, moê van 't dwalen,

Vleiden zich ten sluimer neêr.

Loots, Nagel. Ged. D. I. bl. 127:

— hij, die zijn zalen

Niet doet met weeke zetels pralen,

Waarop zijn trots zich nederveleit.

Burlage, *Academ. Tafereelen*, bl. 2:

Niet minder zalig is de man,
Die zonder zorgen, regt te vreden....
Naar vrijen wil, de loome leden,
Zoo lang 'them goeddunkt, nedervleit. (: bereid)

Ald. bl. 19:

— 'tvriendental was lang reeds aangekomen,
En had zich rustig neêrgeleid
Op 'tlegerbed hun toebereid.

Ald. bl. 66:

Tot dat hij, zonder iets te zeggen,
Of zelfs zijn kleedren af te leggen,
Zich rustig neer vleit op den grond.

Van Rijswijck, *Balladen*, bl. 58:

Treed in myn stulp en vlei u neder.

Hofdijk, *Rosamunde*, bl. 40:

Het meereendeel, ter aarde neêrgeleid,
Bleef de uitgespannen tent omringen.

Tot zooverre onze dichters; ook de prozaïsten zijn van de uitdrukking niet vrij. Vervolg op Wagenaar, *D. XXI*. bl. 251: Drie Ridders.... vleiden zich.... volkomen naar het thans bovendrijvend Staatsstelzel. Van der Palm, *Redev. en Verhandel. D. IV*. bl. 63: wil ik eindelijk mij weelderig nedervleijen, de sofa, met zachte matrassen voorzien, staat mij ten dienste. *D. J. van Lennep*, in *Van Kampens Mag. X*. 156: dat.... zij.... zich.... in dezen leuningstoel nedervleiden. Van Assen, in *Van Kampens Mag. V*. 327: zich op den grasheuvel neêr te vleijen. Van Lennep, *Romant. Werken, XXI*. 7: Zich op eene canapé hebbende neergeleid. Van Oosterzee, *Redevoeringen, D. II*. bl. 369: men kon op een stoel of sofa zich neervleijen. *Dez. Mozes*, bl. 45: den jongeling, die als gastvriend in uwe tente zich nedervleit. *Th. Jorissen*, *De Omwenteling van 1813*, bl. 66: toen het gevaar was geweken, vleide men zich ter ruste neder. *Mevrouw Bosboom-Toussaint*, *De delftsche Wonderd. D. III*. bl. 82: Machteld.... welke zij op haar eigen bed had neergeleid en die in zoete rust was. Ald. 83: terwijl hij de bewustelooze zachtkens neêrvleide (sic) voor het vuur. *Pierson, Intimis (vierde druk)*, bl. 186: Wij vleiden ons neder tegen de helling van een duin.

Het is mij niet bekend, dat aangaande de afwijking in de spelling van het vroeger steeds gebruikelijk vlijen ergens reden of opheldering is gegeven. Er schiet dus alleen over hier aan eene verwarring van dit woord met het daarnevens bestaande vleijen te denken. En dat dit meer is dan een bloot vermoeden, blijkt uit hetgeen Broes aanteevende in het *Woordenb. des Instituuts op Hoofds Werken*. Op het artikel *Vlyen* (D. IV. bl. 285) zegt hij, dat „aan het gebruikelijke vlyen, vlayen, zacht streelen, adulari, naast komt” de plaats van Hooft, waar gesproken wordt van eene vrouw, „begaaft met schoonheid, en . . . met vlymendt vlayen van aanlokkende treeken.” Hier wordt het vlayen van Hooft, d. i. het gewone vleijen, hetzelfde geacht met vlijen. Deze vergissing moet in een' zoo scherpzinnig Geleerde verwondering baren, doch dat 's Mans gewone helderheid van geest hem bij het schrijven van het artikel begaf, blijkt ook uit hetgeen op het aangehaalde onmiddellijk volgt: „Met dit vlymendt vlayen komt kwalijk overeen het vlijmend mes van den chirurgijn, doch wel, wat nog in 't gemeen gebruik overig is, het de moeder vleemende kind, een oolijke vleemkous.” — Het vlijmend vleijen is in volkomen overeenstemming met het vlijmend mes, voorzoover het woord vlijmend betreft; het eene is een zacht vleijen, het andere een zacht insnijden. Dat overigens de uitdrukkingen verschillen is duidelijk: iets anders is het met de hand gestreken, iets anders met een mes gesneden te worden.

De vraag blijft nog over: vanwaar komt het nederl. werkwoord vlijen en hoe laten zich de nog al uiteenlopende beteekenissen ervan verklaren? Ten Kate, die D. I. bl. 192 zijner *Aenleiding* het woord plaatste op de lijst der woorden die de ij hebben, op deze wijze: „VLIJDEN; VLIJEN, ornare, concinnare, aptare in ordinem, accommodare; van Vlij, Gevlij, accommodatio.” Aanwijzing van verwantschap met eene andere taal geeft hij zomin als nadere opheldering aangaande het znw. vlij of gevlij; alleen blijkt, dat wegens de vermeende afkomst des werkwoords van dit naamwoord het werkwoord door hem beschouwd wordt als tot de klasse der gelijkvloeiende te behooren.

Meer licht geeft Diefenbach in zijn *Vergleichendes Wörterbuch der gothischen Sprache*, Th. II. S. 711. Aldaar handelende over de woordfamilie, waartoe de nederlandsche werkwoorden vleijen, fleemen en andere behooren, brengt hij het nederlandsche

vlijen tot het oudsaksische giflehan, geflean (part. geflegen), dat de beteekenis heeft van „componere, ordinare, placare, consolare.” De Woordenboeken der saksische tongvallen bevestigen die aanwijzing in allen deele. Als men ze raadpleegt, vindt men het werkw. vlijen niet alleen door al die dialecten heen verspreid, maar ook veelvuldiger gebruikt en toegepast dan te onzent. Het Idiaticon van Tiling heeft flijen, ook flegen en fligen, ordelijk leggen, behoorlijk plaatsens, componere, en dit enkele werkwoord komt daar samengesteld voor met eene reeks van voorzetsels, als afflijen, beflijen, inflijen, naflijen, upflijen, uutflijen en wegflijen, met meer of minder voor de hand liggende toepassing van beteekenis. Schambach heeft als vormen: vlien, flien en fligen; Stürenburg: fleën; Schütze mede fleen, doch ook fleien, dat als fle-jen uit te spreken zal zijn; heeft hij flei-en bedoeld, dan is hij op het dwaalspoor gebracht door zijn voorganger Richey, die met het nederl. vleijen in de war is, en fleyen opgeeft, met de eigenlijke beteekenis van „ornare,” en de overdrachtige van „schmeicheln, liebkosen.” Bij de genoemde afleiding met voorzetsels kan nog gevoegd worden gevlien uit het Mittelnied. Wörterbuch van Schiller en Lübben, dat als voorbeeld geeft: Mine engele . . . kunnen sik alle wol gevlien nach orem state unde werdicheit. In den Reineke Vos (door Hoffmann von Fallersleben uitgegeven) komt het werkwoord een paar malen voor; vs. 1915:

Hinze schal de lyne uphalen,
 he is behender unde lichter dan wy.
 holdet unde stat my alle by!
 ik wil de ledder te rechte vlyen.

D. i. ik zal de ladder (voor de galg waaraan Reineke hangen moet) in orde stellen, goed plaatsens, terwijl Hinze den strop ophaalt en vastmaakt. En vs. 3667:

Sus gingen se slapen tor sulven stunt
 up den sal gevlegen mit hoje,
 Reinke, syn wyf unde al de proje.

D. i. Reineke, zijn wijf en al de boel gingen slapen op de zaal, die met hooi daartoe gereed gemaakt, in orde gebracht was.

Vlijen blijkt alzoo uit de saksische tongvallen, naar het schijnt sedert de veertiende eeuw, in het nederlandsch overgegaan te zijn. Het is in de vervoeging niet, zooals de Woordenboeken van Weiland

en ook van De Vries en van Van Dale beweren, zwak, maar althans oorspronkelijk en ook nog in deze eeuw sterk, zooals Bilderdijk meende. Menig voorbeeld bij onze schrijvers, en vooral het meermalen voorkomende saksische deelwoord geflegēn, bij ons gevleden, bewijzen dat. Die vervoeging is ook tegen de spelling met ei, en tegen Ten Kate, als hij het werkwoord voor een denominatief houdt van een naamw. vlij. Juister noemt omgekeerd de aangehaalde Tiling het naamwoord, dat bij hem flege luidt, eene afleiding van het werkwoord. Ten Kate schijnt het woord vlij uit de taal van zijnen tijd genomen te hebben; Plantijn en Kiliaan kennen het niet. Eenmaal kwam het mij voor in een werkje zonder jaar uitgegeven, doch vermoedelijk van de zeventiende eeuw, getiteld: Bruylofts-Kost, bestaande in verscheyden zedighe en boertighe Echts-Gezangen, waar men bl. 137 leest:

Ick spreek evenwel goe reden;
En sla 'et in de beste vly.

D. i. blijkbaar zooals wij anders zeggen: in de beste plooi of vouw.

Bilderdijk dacht een oogenblik, dat van vlijen het zelfst. naamw. vlijt afkwam, zie zijne Verkl. Geslachtl. in voce. Het schijnt echter van een ander werkwoord te moeten worden afgeleid; zie Graff, Sprachschatz, III. 778, alsmede Kaindl, Die Teutsche Sprache aus ihren Wurzeln, III. 202. Dat vlijt, diligentia, een ander woord zou zijn, dan vlijt, contentio, zooals Dr. Halbertsma schijnt te meenen, is onjuist geoordeeld; zie de Aanteekeningen op Maerl. bl. 190.

Ten slotte behoort nog te worden gelet op het verband der beteekenissen, die in onze Woordenboeken tamelijk verward vermeld worden. Weiland is in de opgave beter geslaagd dan Van Dale. Als eerste beteekenis in bedrijvenden zin geeft hij op „al plooiende en buigende schikken, voegen;” voorts „schikken en voegen over het algemeen, van voorwerpen en ook van onstoffelijke dingen; bij Kil. opschikken, opsieren.” Als onzijdig: „voegen; wel van pas zijn.” — Van Dale kent het werkwoord alleen als bedrijvend, waarbij dan vooreerst in aanmerking komt „plooijen, voegen;” in de tweede plaats „behagen,” dat, naar ik meen, aan het woord vreemd is; ten derde: „te pas komen,” dat onzijdig is; en ten slotte „naast elkander schikken,” dat bij de eerstvermelde beteekenis („plooijen, voegen”) had behoord.

Als eerste beteekenis zal wel aan te nemen zijn die van componeere, welke Diefenbach vooropzet bij het saksische giflehan, d. i. derhalve samenleggen of stellen; en ordinare, ordenen, rangschik-

ken. De andere door hem daarna en dus als overdrachtig opgegevene, van *placare*, *consolare*, verzoenen en troosten, komen, naar ik meen, in het nederlandsch niet voor. Het oudste der duitische Idiotikons, van Dähnert, verklaart dus te recht het nedersaksische *flijen*, *flijgen*, door „allerlei dingen in orde leggen, behoorlijk inrichten enz.” Hoe onze Kiliaan er toe kwam, als eerste beteekenis te vermelden: „ornare, opschikken, versieren,” weet ik niet te verklaren; zij komt alleen in verschillende duitische tongvallen, en dan nog altijd niet in de eerste plaats, voor; doch wordt bij ons gemist.

Uit de door Diefenbach aangewezen beteekenissen ontwikkelde zich, ook bij ons, die van *schikken*, *buigen*, *passen*, *pas* of *gereed* maken, *voegen*, *bijeenvoegen*, *samenvoegen* in het algemeen en met toepassing op verschillende zoowel onstoffelijke als stoffelijke voorwerpen. Zich *vlijen*, zich *nedervlijen* is zich nederwaarts buigen, zich *nederleggen*, altijd met het denkbeeld van zachtheid gepaard. — Ik meen, dat de aangewezen gang der beteekenissen natuurlijk kan genoemd en alle door mij opgegeven voorbeelden daaruit verklaard kunnen worden.

Evenals nu onze werkwoorden *schikken*, *passen* en *voegen* in onzijdigen zin worden toegepast op levenlooze voorwerpen met betrekking tot ons, b. v. die *zaak schikt*, *past* of *voegt* mij al of niet, is het ook met *vlijen* gegaan. Ik *vlij* de zaken; maar deze of gene *zaak vlijt* mij, d. i. zooals men het ook uitdrukt: is of komt mij *gelegen*, welk *gelegen* mede het onzijdige uitdrukt van het bedrijvende *leggen*, waardoor *vlijen* boven meer malen verklaard werd. Met een fransch woord zeggen we: het *convenieert* mij, en *Bilderdijk* heeft gelijk als hij opmerkt dat „hij die Nederduitsch spreekt,” daarvoor zegt het *vlijt* mij; doch als hij daarbij *voegt* dat te zeggen het *voegt* mij „domme wanspraak is” moet ik van hem verschillen. *Voegen* heeft den zin van *betamen* en die zou zeker in de bedoelde spreekwijs niet *passen*; doch het woord staat tevens somwijlen met *convenieeren* gelijk, zoodat het dan ook dikwerf met *vlijen* wordt verwisseld of ter verklaring daarvan *gebezigd*, en het is deze beteekenis, die de Nederlander bedoelt, als hij zegt: dit of dat *voegt* mij al of niet. Dus zeggen wij ook zich naar iets of iemand *voegen* voor *schikken*; van dezen bedrijvenden zin is het *voegt* mij de onzijdige aanwending. Zie *Bilderdijks Voorrede van de Verklarende Geslachtlijst*, bl. 20 en vergelijk *Weilands Woordenboek* op het woord *Voegen*.

TETTIG, TITSIG.

Bij onze schrijvers treft men een bijvoeglijk naamwoord tettig aan, dat lichtelijk verward kon worden en ook wel verward is met tentig, dat is: ketelachtig, nauwgezet, kiesch, keurig. Dit laatste is verwant aan tinten, tintelen, zooals is aangetoond in mijn Woordenb. der Frequentatieven, D. I. kol. 762.

Het eerstgemelde woord leest men Jonctijs, Tooneel der Jalouzijen, D. II. bl. 130: gelooft zijnde, dat gij uit geen geil gemoed, en oneerlik opzigt, uwen tooi zoo tettig inden top zet. Aldaar, bl. 209:

Hoe! zou de dochter Zions stinkken,
En, voor haar tettig tripp'len, hinkken,
Zou zij, om 't opgesmukt gelaat,
Berooft zijn van haar siergewaad?

Rabus, Vermakelykh. der Taalkunde, bl. 49: Diogenes . . . placht Sokrates te verwijten, dat hy al te tettig op zijn huis en bed was. Berkhey, Natuurl. Historie van Holland, D. III. bl. 1060: eene zekere juistheid in alles, waardoor ze zelfs tot het tettige, gelijk men zegt, in netheid oversloegen. — Vooral in de laatst aangehaalde plaats zou men aan tentig, al te nauwgezet, keurig, kunnen denken, en de heer Van den Helm in zijne Proeven van Woordgronding, I. 109, omschrijft tettig door „kieskeurig.” Doch tettig zegt eigenlijk: naar den trant, naar de mode, welgemanierd, evenals titsig, waarmede het één woord is. Men ontmoet dit bij Cats, Wercken, D. I. fol. 248:

Die boom pass'ick de meysjens toe,
Die staeg, alleen tot enkel schijn
Soo titsig opgestreken sijn.

Fol. 328:

Een seker jongh gesel, tot Veradijn geboren,
Die hadde naer het oogh een vryster uytgekoren,
Gelijck de joncheyt plagh, een net, en titsich dier,
Maer niet dan al te vol van ongeregelt vier.

D. II. fol. 190:

Hy was een titsich quant die op sijn kunste stont,
Vermits hy Rhodope daar toe genegen vont.

En achter dat Deel het Twee-en-tachtigjarig Leven, fol. 38, van:

— een maagt van frisse leden,

En soet in haar gelaat en geestig in haar zeden.

lager:

Want als het titsig dier genaackt aan iemants

[bedt,

Soo wierd van stonden aan de Boeckkas weggeset.

Hiervan titsigheid bij Hooft, Nederl. Historiën, fol. 805: stry-
dende de Fransche titsigheid en de Engelsche pracht,
elke om uit te steeken booven d' andre in verstandt van
hooveeren. Jaarboeken van Tacitus, fol. 83: Verschillende
van de wyze der ouden in titzigheid en nettigheid. (Het
latijn heeft hier cultum.) Brieven (naar de uitgave van Dr. Van
Vloten, D. IV. 44: Op de rest verstaai ik my eeven weinigh
met d'onervaarendsten in de titsigheeden van 't Hof.

Het woord titsig is niet van titte, vrouweborst, zooals Bilder-
dijk meende in zijne Verklarende Geslachtlijst, D. III. bl. 144, en
de hoogl. De Vries overnam in de uitgave van Cats' Dichtwerken
(in octavo, bij Ter Gunne te Deventer) D. I. bl. 7; maar van tits,
d. i. trant, mode, manier, te lezen bij beide laatstaangehaalde
schrijvers. Hoofts Brieven, D. III. bl. 82: gelijk het de tits
onder dat volk is, ongenastelt te loopen. D. IV. bl. 43:
yetwes verschikt en opgetooyt te worden, naar de tits
van 't Hof. Cats' Wercken, D. I. fol. 255:

Geen kraegh, al isse wonder net,

Geen nieuwe tits, of hoofsche dracht,

Al isse kunstigh uitgewracht.

En fol. 359:

— sy koopt een pragtig kleet,

Om naer den nieuwen tits te worden uytgereet.

De heer Van den Helm stelt, t. a. p. nevens tits het bij Bredero
voorkomende tjats, prikkelbaar, jeukerig; zie de plaatsen in het

Woordenboek van Oudemans. Van Rusting spelt tjat en bezigt dit voor lustig, vurig; Werken, D. II. bl. 52:

— wiert er een gesont en tjat

Zo zat ik by my zelf en morden,

Waar door die vent gesont geworden

Was —

Ovidius, bl. 78:

Een worstelaar, die in 'tbegin noch flux en tjat is. De verwantschap van tettig, titsig, met dit tjat, tjats, is niet onwaarschijnlijk. De wijziging, die de beteekenis ondergaat, laat zich wel verklaren. Vooral zou ik er toe brengen het engelsche tetty, tettish, teatisch, teathy en tatter, welke vormen allen beteekenen: niet licht voldaan, gemelijk, zooals uit de Glossaries van Nares en Halliwell blijkt.

Het zoo straks vermelde titte is een alom bekend en toch bij Weiland onvermeld woord. Wien is het te onzent onbekend, dat de moeder aan haar kind de tet of tiet geeft? Het woord dat in het engelsch teat, bij Halliwell tete en tit heet, beteekent eigenlijk de borsttepel of pram, doch geldt bij overdracht voor de borst, en voorts voor de vrouw zelve. In het engelsch is tit een verachtelijke benaming van eene vrouw of een meisje. Bij ons is handelooze tet zeer gewoon met dezelfde toepassing. Dus bij Krul, Klucht van Drooge Goosen, bl. 2:

De meyt en staet me gants niet aen, want het is een
[handelooze tet.

Bekker en Deken, Economische Liedjes, bl. 67:

'k Zat op een stoeltje zonder zorgen,

Gelyk een handelooze tet,

Kom ik van daag niet, ik kom morgen.

Van Effen, Hollandsche Spectator, D. V. bl. 145: Wel heb ik veel meiden, maar nooit zo een handelooze tet gezien. Zie ook Oudemans' Woordenboek op Bredero.

Onze volkstaal noemt met gelijke overdracht eene lijvige, logge vrouw eene zeug; het nedersaksisch eene onzindelijke vrouw ene vule Söge enz. en de uitdrukking een vuile of booze tiet, door Bilderdijk, t. a. p. van een vogelnaam tiet afgeleid, zal wel tot de handelooze tet behooren.

DE VERSCHILLENDE UITGAVEN VAN DE GROOTS
BEWIJS VAN DEN WAREN GODSDIENST.

Het vermaarde dichtwerk van De Groot: Bewijs van den waren Godsdienst, werd de laatste maal uitgegeven door Mr. Jeronimo de Vries, te Amsterdam in 1844. Uit de korte Inleiding — eigenlijk eene Opdracht Aan mijnen oudsten Zoon, den nog levenden en bekenden Letterkundige, Mr. Jeron. de Vries, Jeron. Zoon — blijkt, dat de Uitgever niet alle vroegere drukken van het werkje kende.

De EERSTE druk is van het jaar 1622; de heer De Vries vermeldt dit op gezag van anderen. Aan hem zelve is die druk dus niet onder 't oog gekomen; hij schijnt trouwens ook uiterst zeldzaam te zijn. Behalve mijn exemplaar ken ik er één, te weten in de Bibliotheek van het Rotterdamsche Leeskabinet. Hij heeft tot titel: Bewys van den waren Godsdienst In ses Boecken gestelt By Hugo de Groot. Gedrukt in 't Iaer onses Heeren M. CIOC. XXII. Het aantal bladzijden is 111, in 4to formaat, met duitsche letter. Vooraf gaat in gewone letter: De verdeeling der boecken, d. i. de korte inhoud der zes zangen. Voorts eene: Vermaninge tot vrede aen alle Christenen, een dichtstuk in alexandrijnen, 2 bladzijden groot, onderteevend: Wie doet goed? D. i. Willem de Groot, Hugo's jongere broeder. Daarna eene Waerschouwinghe aen de eenvoudighe Christenen, in proza, en een achtregelich dichtje, die beiden in alle volgende uitgaven zijn weggelaten.

De Waerschouwinghe, die vierdehalve bladzijde inneemt, is onderschreven: Veritas superat omnia. Eene schriftelijke aantekening van eene onbekende hand zegt mij, dat zij volgens Brandt

„van Rosaeus” is, die dan zijn zal Henricus Rosaeus, predikant te 's Hage, van de contra-remonstrantsche richting, in 1617 in geschil geraakt met Uitenbogaert en deswege in zijnen dienst geschorst; zie Uitenbogaerts Leven, Kerckel. Bedieninge enz. (1647) fol. 30 en volg., en Triglands Kerckel. Geschiedenissen (1650) fol. 873 en volg.

De strekking der Waerschouwinghe is te doen opmerken, dat er te allen tijde onder de Christenen velerlei dwaling in de opvatting der waarheid heeft geheerscht; dat het gansch niet onverschillig is, wat men als zoodanig aanneemt; dat ja, men in alles vrede, liefde en eenigheid moet zoeken, doch altijd met behoud der waarheid. Door dit in het oog te houden meent hij, dat de Lezer te meerder vrucht uit De Groots geschrift zal trekken „verhopende, dat den Auteur oock van sulck een meeninge ende gemoet is.” Daar de Waerschouwinghe in den kort opgevolgden herdruk is weggelaten, vermoed ik, dat zij buiten weten van De Groot opgenomen en door zijn toedoen later niet geplaatst is.

Het vermelde dichtstukje luidt dus:

„Coomt hier ghy Heyden, Jood, ghy Turck, end' Atheist,
 End' ghy die vuylder schuylt selfs onder naem van Christ,
 Coomt uyt dit kort begrijp nu eens te degen leeren,
 Hoe ghy in 't generael voor eerst u moogt bekeeren.
 Nae in 't particulier men sal u wijsen aen
 Hoe ghy der Christen leer volkomen moogt verstaen;
 U leven stellen recht, end' sulcke dwalingh wachten
 Dat ghy niet voor een Jood, Turck, Heyden zijt te achten.”

Achter het dichtwerk van De Groot treft men eene lijst aan van misstellingen en drukfouten met hare verbetering.

De TWEEDE druk is nog zeldzamer dan de eerste. Ik heb niet kunnen bespeuren, dat iemand het bestaan er van zelfs heeft vermoed. Intusschen, hij ligt voor mij. Formaat en paginatuur komen met die van den eersten druk overeen; ook de titel luidt eveneens. Doch weggelaten is de Waerschouwinghe en het rijmstukje, en aan het slot de lijst der misstellingen, die nu in den tekst zijn verbeterd. Die verbetering, en voorts het verschil in de lettersoort van het voor- en bijwerk, en de verschikking van woorden en letters door het geheele werk heen bewijzen, dat het inderdaad een herdruk is, en dat wel van hetzelfde jaar 1622.

„In 1652 (zegt de heer De Vries) verscheen de tweede druk van het Bewijs bij A. de Wees te Amsterdam.” 't Is eene vergissing, en wel eene dubbele. De tweede druk, als we zagen, ver-

scheen in 1622; die van 1652 zou dan de derde moeten heeten. Doch dit is weder het geval niet. Aan de uitgave van 1652 ging nog eene andere vooraf, van welker bestaan 'onbegrijpelijkwijze reeds in 1683 Geeraardt Brandt geen kennis droeg. Zij luidt dus: Bewijs van de Ware Godts-dienst, Gestelt in ses Boeken. Als mede: Een uyt-legginge op 't Gebedt onses Heeren Jesu Christi. Met een t'samen-sprake over den Doop. Ende een betrachtinge des Lijdens Christi. Mitsgaders eenige Christelijcke Gesangen, getrocken uyt het Oude ende Nieuwe Testament.... Alles op rijm gebracht door den Hoogh-geleerden Mr. Hugo de Groot, in zijn Leven enz. 't Amsterdam, By de Weduwe van Rieuwert Dircksz van Baardt. Anno 1648.

Het formaat is klein 8vo en telt 143 bladzijden. Daarachter met afzonderlijken titel: Uyt-legginge des Algemeynen Sendt-briefs, Vanden Apostel Johannes. Mitsgaders Eenige geestelycke Gedichten ende Gesangen; noyt voordesen in druck geweest. Alles op rijm gestelt enz. 't Amsterdam enz. 1648. (ongepagineerd; 18 bladzijden). De uitgave van dit bijvoegsel vermeldt de heer De Vries als afzonderlijk verschenen; doch de onnauwkeurige wijze dier vermelding doet mij vermoeden, dat het stukje hem slechts door aanhaling bekend was.

De gemelde druk van het Bewijs, die dus de DERDE is, werd door eene weduwe, M. J. van Dorp, in haar Mans plaats, toegeëigend aan Mevrouw Jacoba de Waerdt, weduwe van Johan van Reygersberg, Rentmeester van Bewesterscheld, verwant aan den Burgemeester van Vere Peter van Reygersberg, met wiens dochter Maria de beroemde Hugo in 1608 in den echt trad, en aan wien Hooft in 1632 eenen Brief schreef; zie Dr. Van Vlotens uitg. D. II. bl. 237. Op de toe-eigening volgt een Aen den Leser van eene niet genoemde hand, en voorts de bekende Vermaninge.

De uitgave bij Abraham de Wees van 1652, door den heer De Vries vermeld, die dan de VIERDE zou moeten zijn, heeft een eenvoudiger (doch gedeeltelijk verminkten) titel: Bewys van den waerachtigen Godtsdienst. Mitsgaders De Nederduitse Dichten en Christelijcke Gezangen van zijne Excel. Huigh de Groot, Gezant enz. De overeenkomst van dezen druk met den voorgaanden is in het oog vallend. En geen wonder! Nauwkeurig bezien is het dezelfde druk, waarvoor alleen een ander titelblad is ingeplakt. Van de Uytlegginge achteraan

heeft men den titel van 1648 maar laten staan. Daar De Wees al de in 1652 voorhanden exemplaren van een nieuwen titel zal hebben voorzien, wordt daardoor de zeldzaamheid van exemplaren met den echten titel verklaarbaar.

De nu volgende druk, dat is dezelfde, dien de heer De Vries verklaart „inzonderheid gevolgd te hebben” heeft tot titel: Hugo de Groots Bewys van den waren Godsdiest. Mitsgaders zyne andere Stichtelyke Gedichten, en Gesangen. Met eenige korte Aanteekeningen, en aanwyzingen van Schriftuurplaatzen verklaart, en vermeerdert. Den derden Druk. 's Gravenhage, by Joh. Tongerlo. Zonder jaar; 237 bladzijden in groot 8vo.

Het voorwerk bestaat in een bericht Aan den Leezer, van 1 Junij 1683, ondertekend door G. Brandt. Behalve de vermeerderingen, op den titel aangeduid, komt hier nog voor een tweetal Brieven van G. J. Vossius aan „Juffrouw de Groot” (Hugo's Echtgenoot). In werkelijkheid is deze druk de **VIJFDE** uitgave.

De volgende druk, de vierde genoemd — doch eigenlijk de **ZESDE** uitgave — verscheen te Amsterdam bij de Wede. van B. Visscher in 1720. Hij is gelijk aan den vorigen, doch vermeerderd met Hugo de Groots Leven, Uit het Latijn vertaelt door den Heere David van Hoogstraten; een Brief des Heeren Hugo de Groot, aen zijne kinderen; een Portret van De Groot als Pensionaris der Stad Rotterdam naar Mierevelt, met bijschriften en andere lofdichten van D. Heinsius, Van den Vondel, G. Brandt, Kasper Brandt, Hooft en Anna Roemer Visschers.

In alle opzichten gelijk aan den voorgaanden is de dusgenaamde vijfde druk, te Amsterdam, bij Evert Visscher, 1728. Hij moet de **ZEVENDE** heeten.

Latere drukken dan van 1728 waren den heer De Vries niet bekend, en ook mij kwam er geen voor.

Als laatste (d. i. de **ACHTSTE**) uitgave hebben we dus te beschouwen: Hugo de Groot's Bewijs van de ware Godsdienst, met zijne overige Gedichten, uitgegeven door Mr. Jeronimo de Vries, Ridder enz. Amsterdam, bij R. Stemvers 1844; 320 bladz. in kl. 8vo. Zij overtreft de vorige in zooverre zij eene vollediger verzameling geeft van De Groots verspreide gedichten. Doch zij mist de Levensschets, het Portret en de lofdichten, in plaats van welke laatsten wordt geleverd een dichtstuk

van zekeren Dr. D. Hurant op den vijfden Druk van De Waarheid van den Christel. Godsdienst, dat is dus op een ander werk dan het Bewijs, waarvoor het nu staat. Waaraan het gedicht, boven die van Vondel en de andere bovengenoemden, de eer der opneming verschuldigd is, blijkt niet. Aan de dichterlijke verdiensten zeker niet; het stuk bewijst volkomen, wat de Med. Doct. zegt:

„Ik ben in Poëzij niet kloek.”

Overigens wordt de waarde der uitgave van den heer De Vries verhoogd door de ophelderingen, door hem op sommige plaatsen van De Groot geleverd. Op enkele daarvan, welker zin niet juist schijnt gevat, geef ik hier nadere toelichting.

Bl. 4:

„Gaet wandelt waer gy wilt van Waeygats koude strand
Tot aen den versten hoek van 't Magellaensche land.”

Op Waeygats is aangeteekend: „Noordpools.” — Het eiland Waigat, door de Straat van denzelfden naam van Europeisch Rusland gescheiden, ligt op 70° breedte en is alzoo nog 20° van de Noordpool verwijderd.

Bl. 5:

„Men siet ook dese leer soo wel haer kracht betoonen
Daar wijsheit is gehooft, als daer de domme wonen.”

't Begin van den tweeden regel wordt dus omschreven: Daar de wijsbegeerte een hoofd, hoofdman of patroon heeft, waarnaar haar school genoemd is. — Het werkw. hoven is eigenlijk: aan het hof ontvangen, en voorts huisvesting geven. Zoo b.v. Vondel, David in Ballingschap, bl. 20:

— toen, van het hof verschoven,

Om zijn gerechte wraeck, hem elck ontzag te hoven.

Bl. 10:

„Maer sulx en sietmen niet aan 't koude schobbigh vee.”

Op koude de aant. „Kil, omdat zij in het water leven.” — De hier bedoelde visschen behooren tot de koudbloedige dierklassen. Vandaar de benaming.

Bl. 11:

„Sy souden gaen ter zee, sy souden boeken dichten
Nochtans te doen het gunt de reden soude doen
Dat sulx sou zijn geluk, sal geen wijs mensch bevroên.”

Deze plaats is vrij onverstaanbaar. Achter dichten behoort het sluitteeken, dat de vroegere drukken hebben. Voorts is nochtans niet „althans,” maar: echter, evenwel; geluk niet „toeval,

fatum," maar: geluk, in den gewonen zin. De Dichter wil zeggen: „Zij (d. i. de dieren) zouden ter zee varen; zij zouden boeken dichten. Evenwel geen verstandig mensch zou het een geluk achten, indien de dieren als met rede begaafd handelden.”

Bl. 40:

„Dat ook des mensches ziel haer tot de beesten keerden,
En wierd nu eene leeuw, nu eene diefsche gier,
Nu een snelloopend paerd, nu een gespiegelt dier.”

Op de uitdr. een gespiegelt dier leest men: „Het schijnt op de visschen te doelen; men vindt bij Kiliaan spiegelvisch.” — Het behoorde tot de leer der zielsverhuizing, die De Groot hier beschrijft, dat de zielen der menschen overgingen in dieren, die met hen in aard of inborst overeenkwamen. De ziel des eenen was alzoo de spiegel, d. i. gaf de afbeelding terug van die des anderen. Vandaar de uitdr. gespiegelt dier.

Bl. 42:

„Het lighaem
Sal voeren sulken light als in den hemel draegt
De schoone Morgenster', of d'ader van de Maegt.”

De aant. luidt dus: „Het zal de sterren in schoonheid en helderheid te boven gaan. Ader is hier, meen ik, kronkeling, vloeijing, van aen of aden, vloeijen, van daer ader, kronkeling der bloedvaten, en adder slang; de gebogen lijn is die der schoonheid.” — Niets van dit alles kan hier dienen. De Groot vermeldt in den laatsten regel eenvoudig twee zeer voornamen sterren, t. w. de Morgenster en de schitterendste uit het Beeld de Maagd, van de eerste grootte, in het latijn Spica geheeten, in het fransch Epi de la Vierge, d. i. Aar der Maagd. Ader voor aar komt bij vroegere schrijvers, ook bij De Groot, meer voor.

Bl. 65:

„Wie van 't getal genoemd een taerlingh niet en wist,
Nogh van een halve klank, was geen Pithagorist.”

Het hierop aangeteekende: „De Pythagorist moest in tel- en zangkunst ervaren zijn” zet aan des Dichters uitdrukkingen niet veel licht bij. 't Getal genoemd een taerlingh ziet op het bekende theorema, aan Pythagoras toegeschreven, aangaande den betrekkelijken inhoud der quadraten, beschreven op de zijden des rechthoekigen driehoeks. En de uitdr. een halve klank duidt op eene andere uitvinding van den griekschen Wijsgeer, t. w. het

monochordium, een werktuig dat ik omschreven vind als dienende bij de gehoorleer, om Intervallen, die minder dan eenen halven toon verschillen, te bepalen. De Groot zegt dan: wie het leerstuk der quadraten en de eigenschap van den toonmeter van Pythagoras niet verstaat, mocht geen leerling van hem heeten.

Bl. 122:

„— hy die heeft gebout

Soo grooten langen tijd aan een zeedriftigh hout.”

Hierop leest men: „Aan de drift der zee of het water overgegeven; eigenlijk wordt het gebruikt van de goederen der scheepbreukelingen. Zie Kiliaan.” — Kiliaan kon van het woord zeedriftig niets zeggen, want hij nam het niet op. Driftig is zeer bekend voor drijvende; zie Weiland. Het werd toegepast op allerlei voorwerpen, die drijven kunnen. Vondel spreekt ergens van een driftig eiland. Een zeedriftig hout, d. i. de ark, zegt dus een op de zee drijvend hout. Wagenaar gewaagt in zijne Vad. Hist. van zeedriftige goederen.

Bl. 160:

„— oordeelt sonder sught, is 't beter zich te wreken,

Of 't leed dat ons geschied te dragen met gedult.”

Bij sught is aangeteekend: „Volgens Bilderdijk is zucht de verleden tijd van het werkwoord zoeken; dus zou het hier zijn: zonder gezochtheid. Het zou hier ook kunnen beteekenen zonder animositeit, zonder vooringenomenheid, onpartijdig.” — Het naamw. zucht zegt naar zijne afleiding tocht, d. i. trek of drift naar iets. Vandaar eierzucht, speelzucht enz. Zonder zucht oordeelen is dus een oordeel vellen zonder zich door eenigen tocht of drift te laten besturen. Zoo leest men bij den Dichter bl. 296:

„Laat by u booven zugt de reede zijn geagt.”

Waar de heer De Vries niet onjuist opmerkt: „Zugt is voor hartstogt, verkeerde eierzucht.”

Bl. 297:

„Indien hy met geweld van 't Huys was vry gerogt.”

Aant. „Rocken, is volgens Kiliaan moliri aliquid mali; wij zeggen nog, kwaad berokkenen: de aanteekeenaar op Kiliaan zegt: rokke is raakte; dus zou gerogt, geraakt zijn.” — Het werkw. rocken van Kiliaan komt hier niet te pas, en even weinig ons berokkenen. De aanhaling van Van Hasselt is goed, maar verminkt. Hij geeft een voorbeeld (niet van hij

rokte, maar) van hij rochte, en verklaart dat te recht door hij raakte. Onze gemeenzame spreektaal kent dit nog alom, en evenzeer het deelw. gerocht voor geraakt, dat De Groot als rijmwoord bezigt. Je heb me gerocht of niet gerocht zeggen nog onze jongens, als ze knikkeren.

En bl. 302:

'k Mogt pas om soo veel boeken gaan,

Als ghy wel eertyds pleegt te laa'n."

Pas, zegt de aant. is: „Vast, stellig, voorzeker.” Onjuist; het woord zegt als bijwoord: juist, net, even. Het beantwoordt aan het fransche point; à point is ons van pas, d. i. op het juiste punt, de juiste stip of trede. Met De Groots uitdrukking vergelijkte men het bijtende punt dicht van Loots op de grootere glazen van het O. I. huis, in 1807:

„Ik keek eerst, door een kleine ruit,
Naar 's werelds verste grenzen uit;
Thans geeft men mij een grooter glas,
En 'k zie de Ree van Tessel pas.”

Het is alzo — om tot de drukken van De Groots Gedicht terug te keeren — gebleken, dat er van het Bewijs van den waren Godsdienst acht bestaan, zoo men althans de titel-uitgave meêtelt, t. w. van 1622, nogmaals 1622, 1648, 1652, 1683, 1720, 1728 en 1844. Het Naamregister van Abkoude en Arrenberg, dat over de jaren 1600 en 1787 heet te loopen, vermeldt van het Bewijs geen enkelen druk. Zóó is het met onze bibliographische hulpmiddelen gesteld!

Over de meerdere of mindere zuiverheid van den tekst der latere uitgaven kan ik niet volkomen oordeelen. De daartoe noodige vergelijking heb ik nog niet ondernomen. In plaats van den druk van 1683, dien de heer De Vries heeft gevolgd, hoewel die ook blijkens de lijst der gedeeltelijk zeer zinstorende Errata verre van nauwkeurig behandeld is, zou ik liever den tweeden van 1622 tot grondslag gelegd hebben, die, als door of vanwege De Groot zelven gezuiverd zijnde, een' beteren waarborg geeft van echtheid, dan wat later is verschenen. De taal van het dichtstuk is overigens, in overeenstemming met de behoeften der lezers, die de Dichter zich voorstelde, eenvoudig en duidelijk, hoewel er toch blijkbaar op vele plaatsen de groote Geleerde uit spreekt.

Met een woord is boven gewag gemaakt van een ander werk van De Groot, met den titel: *Van de Waarheid des Christelijken Godsdiensts*, dat met het Bewijs niet moet verward worden.

In het jaar 1627 namelijk gaf De Groot, op aanhouden van een voornaam Rechtsgeleerde, van zijn nederlandsch dichtwerk eene proza-bewerking in het latijn in 't licht, door aantekeningen opgehelderd en later meermalen en ook zonder de aantekeningen herdrukt. Dit werk werd in den vreemde alom hooggeschat en in velerlei talen, tot zelfs in het persisch en malabaarsch, overgezet. Ook in des Schrijvers vaderland bleef men niet achter. Van *De Veritate Religionis Christianae* verscheen eene proza-vertolking in het nederlandsch, vooreerst in 1653 te Amsterdam door J. D. Volder, getiteld: *Hugo de Groot, Van de Waerheyt der Christel. Godsdienst* (zonder de aantekeningen). Voorts eene andere (met de aantekeningen) waarvan ik vier uitgaven bezit. De eerste van 1667 zonder — doch de tweede van 1686, de derde van 1693 en de vierde van 1706 mét — den naam des vertalers: Joachim Oudaan. De vijfde is volgens den heer De Vries, en ditmaal mede volgens de Lijst van Abkoude en Arrenberg, van 1728. Zij heeft, gelijk alles wat van Oudaan is, belang voor de taal.

Van de talrijke overzettingen in vreemde talen van het latijnsche tractaat bezit ik er twee: *Traicté de la Vérité de la Religion Chrestienne*, par Hugues Grotius. Amst. Jean Blaeu 1636, door een' ongenoemde; en *Hugo Grotius, Von der Gewissheit der Christlichen Religion, Sechs Bücher* u. s. w. durch Valentinum Musculum. Franckf. und Leipz. 1696.

OVER DEN DICHTER
WILLEM VAN SWAANENBURG.

(EENE VOORLEZING)

Daar is zekere katoenen of wollen stof, die men in onze taal bombazijn noemt. Sommigen, door den klank des woords misleid, hebben gemeend, dat die benaming van nederduitschen oorsprong, en eigenlijk boom-zij ware. Die afleiding kan den toets niet doorstaan. De vergelijking met andere nieuwere talen leert, dat het woord ook dáár onder weinig verschillende vormen voorkomt, en, door middel van het lat. bombycina, afstamt van bombyx, d. i. zijworm. De engelsche taal, die mede het woord bombasin heeft opgenomen in denzelfden zin als wij, kent bovendien nog den vorm bombast, en duidt daardoor aan de wol of het katoen, die men placht te bezigen tot het voëren of opvullen van sommige kleedingstukken. Die opvulling had somtijds zoo rijkelijk plaats, dat ik ergens gewag vind gemaakt van vesten of borstrokken, met 4, 5, ja 6 pond bombast gevoerd. Van de kleedingstukken bragten onze overzeesche naburen de benaming over op de taal, en zij zeiden van een volzin, die opgevuld was met nuttelooze, of meer klinkende dan zeggende woorden, dat het was a sense, bombasted with words. Dit woord, met zijne overdrachtige beteekenis, is later ook bij ons in zwang geraakt, en zoo zeggen wij van dezen of genen schrijver, dat hij bombast levert, indien bij hem meer woorden dan zaken worden aangetroffen; indien de laatste verdwijnen in een vloed van gezochte en overtollige uitdrukkingen; of indien zijne taal door hoogdravendheid of verwardheid van zinsbouw of gedachtenloop onverstaanbaar wordt; met andere woorden, wanneer hij zich in hooge mate schuldig

maakt aan 't geen men in onze taal gezwollenheid van stijl pleegt te noemen.

Ik heb gemeend, mijne tegenwoordige rede met de etymologische verklaring van het woord *bombast* te mogen inleiden, omdat, voor zooverre mij bekend is, geen onzer *Woordenboeken* u haar aan de hand geeft, en omdat de zaak, 'er door uitgedrukt, in nauw verband staat met het onderwerp, over 't welk ik, onder inroeping uwer verschoonende aandacht, u eenige oogenblikken wenschte te onderhouden. Het is namelijk mijne bedoeling, tot u over een' vaderlandsch schrijver te spreken, die algemeen onder ons bekend staat als het *non plus ultra* van den *bombast*; wiens naam bij geletterden en ongeletterden in dit opzicht als tot een spreekwoord is geworden. Ieder uwer komt mij reeds voor; met *Willem van Swaanenburg* te noemen.

Het ongunstig oordeel over *Swaanenburg* dagteekent eigenlijk alreeds zoo lang als de man bestond. Tot zijn lof, of zelfs tot zijne verschooning is mij nergens iets voorgekomen, dan enkele lofverzen, naar het gebruik van vroegeren tijd, vóór zijn dichtbundel geplaatst. Bij zijn sterven, dat in 1728 voorviel, maakte *Sijbrand Feitama*, als net en keurig dicater en vertaler voormaals hoog geroemd, de volgende, dus geheeten: *Aanspooring ter opbouwinge van eene grafzuil voor den overgrooten dichter W. van Swanenburgh*.

„Doorluchte Rymers! valt uit wanhoop aan het dichten,
 Om tot de starren toe een Grafzuil op te richten;
 Hakt wouden van kaneel; klooft bergen van robyn;
 Schreit oceänen uit; kleet de aarde in zwart satyn:
 Of liever, scheurt van rouw alle uwe dichtpapieren;
 Doet van uw' jammergalm al de onweérwinden gieren;
 Rukt Phebus lauwerbosch doldriftig uit den grond;
 Meld op uw' Maroos toon, door 't gantsche waereldrond,
 Dat de overwreede Dood, dien Phenix in het brommen,
 Aartspauker Swanenburgh voor eeuwig doet verstommen" ¹⁾.

Van dit ongunstig oordeel is hetgeen latere kunstrechtters over *Swaanenburg* gezegd hebben, slechts eene herhaling, soms met een *crescendo* en *fortissimo* in proza. *Mr. Jeronimo de Vries* noemt 's mans verzen een „stout geratel, eene klaterende razernij; niet anders dan

¹⁾ *Nagelaten Dichtwerken*, bl. 294.

een rollende rijnstem, brommende in de woestijnen" enz. ¹⁾). De hoogl. Siegenbeek heet hem „den winderigen en buitensporigen dichter Willen van Swaanenburg, schilder te Amsterdam, die, onder den titel van Parnas, in den jare 1724 eene vrij aanzienlijke verzameling van dichtstukken, vol ijdel gebrom, in het licht zond" ²⁾). De hoogl. Van Kampen verklaart: „Willem van Swanenburg, een Schilder, in 1728 te Amsterdam overleden, maakte zich bespottelijk door zijne winderige verzen zonder zaken" ³⁾). En Witsen Geysbeek getuigt: „Willem van Swaanenburg, de ergste poëtische windbreker, die welligt ooit op den Nederlandschen zangberg verschenen is, was ook een Schilder, blijkens den titel van zijn dolzinnig dichtwerk, Parnas, of de Zanggodinnen, van een' Schilder, in 1724 te Amsterdam gedrukt. Waren ons levensberigten van dezen ijhoofdigen rijmer bekend, dan zou het ons niet verwonderen, daarin vermeld te vinden dat hij zijne dagen in een of ander Bedlam geëindigd had" ⁴⁾).

Na zulke eenparige getuigenissen van beoordeelaars, aan wie niemand bevoegdheid zal ontzeggen, behoort er zekere moed toe, om het dichtwerk van Swaanenburg in handen te nemen en te doorbladeren. Ik heb dien moed gehad, M. H. Ja zelfs heb ik het boek, met zijne opdracht, inleiding en nareden geheel, en met aandacht, en voor een gedeelte bij herhaling gelezen. De uitslag van dit mijn onderzoek is, dat ik mij met het gevelde oordeel niet in allen deele, zelfs op verre na niet, kan vereenigen. Ik geloof, ronduit gezegd, dat de beoordeelaars, wier uitspraken ik u zoo even mededeelde, den dichtbundel niet hebben gelezen, althans niet verder dan de twee eerste bladzijden, uit welke door twee hunner eene proeve wordt bijgebracht. Ik geloof dat de eerste schrijver van de Geschiedenis onzer dichtkunst op de heerschende meening aangaande Swaanenburg bloot is afgegaan, en dat de latere hem eenvoudig hebben nageschreven, zonder dat één hunner, gelijk dit ook wel eens bij het te boek stellen van andere geschiedenissen het geval was, zich de moeite heeft gegeven, de bron te raadplegen, waaruit hij eigenlijk alléén had behooren te putten.

Dit mijn geloof nu daargelaten, besef ik de verplichting die op mij rust, om het door mij geuite gevoelen, in 't welk de geheele natie met al wat zij in het vak van letteren achtbaars bezit, mij tegen is,

¹⁾ Werk. der Bat. Maatsch. IV. 111.

²⁾ Bekn. Gesch. der Ned. Lett. bl. 242.

³⁾ Gesch. der Ned. Lett. II. 203.

⁴⁾ Biogr. Woordenb. V. 377.

behoorlijk te staven. Ik ga trachten, terstond aan die verplichting te voldoen.

De voorname indruk, door het lezen van Swaanenburg bij mij te-
weegebracht, is dat hij in een strijd verkeerde met de meesten zijner
tijdgenooten. Hij gevoelde, dat er iets dichterlijks in hem was, maar
tevens dat hem veel ontbrak van 't geen tot de vorming van een
goed dichter behoort. Hij beseftte in niet mindere mate, dat velen
van die in zijnen tijd voor poëten doorgingen — en het wemelde
toen in ons vaderland van de zoodanigen — volstrekt geen poëten,
in de echte beteekenis des woords, waren; en dat al hunne ver-
dienste bestond in het aaneenrijgen van regels, zonder feilen tegen
de taal of het werktuigelijke der kunst, maar ook zonder een grein
wezenlijke poëzie. Deze dichters, door Swaanenburg met benamingen
als: dozijnwerkers, boekzaalwormen, lettervlegels, rijm-
tirannen, alikruikspoëten, pothuispoëten, poëtische
beulingen, bestempeld, schijnen op hunne beurt hem vrij onzacht
onder 't oog gebracht te hebben, dat zijne verzen slechts winderigen
zotteklap behelsden. Van dien strijd dragen vele gedichten van Swaa-
nenburg de duidelijkste sporen. Zij vertoonen iemand, die het er op
gezet heeft, om, te midden van een aanhoudend eentonig gedreun,
door het verheffen eener zware basstem, wat hem omringt tot zwijgen
te brengen. Zij wemelen van dichterlijke grootspraak, hyperbolische
gedachten en uitdrukkingen, zonderlinge denkbeelden, op grillige wijze
aaneengeschakeld of slordig daarheen geworpen: in scherpe tegen-
stelling met de nette, gepolijste, doch niet dan gewone denkbeelden
bevattende verzen zijner tegenstanders. Zweven de laatsten langs den
grond: de eersten vliegen hoog, dikwerf buiten het gezicht. De hoogl.
Van Kampen heeft gevraagd: „Zou de algemeene afkeuring, die
Swanenburg ten deel werd, en de vrees, om in zijne Icarus-vlugt te
worden medegesleept, de nette Rijmers van die eeuw ook zoo dicht
bij den veiligen grond hebben doen blijven?”¹⁾ Ik vind er bezwaar
in, aan den éénen Swaanenburg zoo grooten invloed op de vele
dichters van zijn' tijd toe te schrijven. Ik meen veeleer omgekeerd,
dat de vrees voor het kruipen langs den grond van de nette rijmers
zijner eeuw Swaanenburg er toe gebracht hebben, om zijne vleugels
zoo buitensporig en tot in het onzinnige te reppen.

Vergunt mij, dat ik u den Dichter zelf, in eenige uittreksels zijner
Voor- en Naredenen, laat hooren over hem zelve, over zijne tegen-

¹⁾ T. a. p.

standers, en over de kunst in het algemeen. Gij zult daardoor in de gelegenheid gesteld zijn, mijne meening te toetsen.

In de Opdracht zijner gedichten aan den heer Simon Schijnvoet, een van elders bekend beminnaar en bevorderaar van kunsten en wetenschappen, laat de Schrijver zich dus uit:

»Ik ben een Man, die weet, dat hy niets en weet, die zig inbeeld dat een vlotte Rym-, Spel- en Taalkunde de ziel zyn van den Parnas, en dat niemant den naam van een Poëet toekomt, die groots is op klanken, die, zo ze goed bevonden worden, niet door nagelbyten zyn verzonnen, maar alleen uit de Castalische bron worden opgeborrelt, die door hem, als door een uitgeholde schors slechts stroomt, om den Vader der instortingen den lof te geven van de letters, die hy drukt door de beweging van een oorzaak, die boven het peil en bereik der stervelingen blyft; al wat 'er van het onze bykomt, zyn doorgaans niet anders dan vezelen en drabbigheden. — Om die reden my zoekende vry te houden van de hedendaagsche pedanteryen, ben ik zulk een vyand van de slaafsche ketenen der schoolgeleertheid geworden, dat ik liever myn geheele leven lang wil zitten aan de voeten der waare wysheit, als dat ik één oogenblik onder het bestier der zulken zou moeten wezen, die langs een AB-ladder zoeken te klimmen tot het opperste der natuur. Ik kan my niet gewennen tot manieren, die tegens de wetten van Apollo strijden, en wil liever met den naam van een zot pronken onder de verstandige baazen van het Poëtische vaandel van Mydas, als dat ik naar Marsias pijpen danssende zou toestemmen, dat een met rym vol gekladde riem papiers zonder geest ons uit kan beelden, door zuiver Nederduits en voeggelyke toonen, wat de verhevenheit der zulken is, die meer lydelyk als werkelyk bevonden worden in de uitbaaringe hunner gedachten.

»Laat my toe, Mynheer! dat ik u zeg, dat 'er geen onnozeler kan gevonden worden in de hedendaagsche nooten en toonen van Pindus, als ik ben; en dat 'er niemant is, die meer agting heeft voor de edele verstanden, die dán en dán in zommige hunner Werken ons doen zien, dat dit Land niet is misgedeelt van edele begrippen. Al wat 'er in my is, dat naar een' Poëet zou mogen genoemd worden te zweemen, is dat ik my duizentmaal bedroef, als ik myne eigene schriften bezie, over myne zwakke vederen, die geen zon mogen genaken, en dat 'er geen is in al myn zugten en rekhalzen naar Faebus, die my een hart in het lyf spreekt, om myn jonge pennen en zwakke stoppelen te leeren gewennen tot navolging van den grooten Agrippyner, die zyn Zwaan- en met andere vogten laafde, als de geméene Ganssen proeven. De heele wereld betwist my, hetgeen ik my zelve betwist; en als ik geen uitkomst zie in de gevaren die my ontmoeten, door myn ongewoone zeilen — — zo strekt deze allerdroevigste troost my tot een hartsterkinge in myn noot en gevaren, dat ik geloof, omdat ik en al de wereld myne toerusting verdoemen, dat 'er om die reden ligt iets in schuilt, dat

goed is; want het geen van ieder word gelaakt, is veeltyts nader aan de waarheit als dat geene, het welk door het gemeen getoetst en geprezen, even daarom vervalt by regte kenners, omdat het een toejuiging geniet van menschen, die klatergoud voor fyn aanzien."

De Voorreden geeft aangaande het ontstaan van 's Dichters verzen de volgende opheldering:

»Het is omtrent zes of zeven jaaren geleeden, dat ik buiten eenig voorneemen schielijk een stuip van digten kreeg, die my in myn wederwaardigheden een soort van vergenoeginge schafte, zonder wetten te kennen, zonder de natuur der hedendaagsche spraak te verstaan, zonder de behoorlyke smelting te kennen der vokaalen, zonder de woordenvittery van ro byn op klein, van zyt op heit waar te nemen, zonder begrepen te hebben, dat men geen brande op stranden mag rymen; met één woord, zonder te weten van de lana caprina der Poëeten, zo wierd ik een papier-bederver, die in steê van likken en herlikken, zyn jongen Beer werpt, om al't schorremorri van Pindus aan werk te helpen. Ik verkoop deze grollen niemand voor goed, en meen 'er ook geen rekenschap van te geven aan Buffels en Bokken; dog aan eerelyker lieden dan achterstraatspoëeten wil ik met eerbied verzekeren, dat geen schepzel bekwaam is om te oordeelen over de Digt-kunst, ten zy het altoorens zyn Bul doet zien, waar het is gegradeert, om voor Poëet te ageren. — Men maakt wel een Doctor op de Hoogeschool, maar geen Dichter met de Grammatica; en schoon men tegenwoordig bezig is om, op zyn Engels, de Poëzy aan de Jongelingen in te enten, gelijk de pokjes, zo zal het niet lukken, dewyl de mededeelzaamheit der kwalen en gebreken vry gemakkelyker valt, als die der deugt en goede zeden."

Dezelfde Voorreden „aan alle de onnozele Poëeten zijner eeuw" gewijd, besluit de Dichter aldus:

»De maats zyn te onryp, nog te ver van de woning der Zon, hun constellatie is te zot om wys te kunnen worden. Ik zie niet, Jongens, al stak ik de heele Ezelshuit van Midas in de Castalische Wel, dat 'er eenige verandering van kleur, van trant, van zwier en gedachten in zou kunnen komen; dies weest vernoecht met uw lot — en denkt, dat ik je opregt de waarheit zeg, dat ik my zelve in geenen deele voor Poëet erken, als hierin alleen, dat ik kan zien dat ik het niet en ben; dog egter nog veel liever wil blyven by myn onhebbelijken styl, als by dien der doodsche toonen, dewelke onze Rymjongens de Boeren verkopen, als wonderen van Apol. — — Zyt verzekert, dat, zo ik resolveer om nog iets anders uit te geeven, dat 'er dan geen van zulke prullen zullen onder loopen. — Ook zullen wy wat beter op de Spelling en Puntasien letten, die hier als in een Be-grafenis-processie van Munsterse Hannekemajers in het hondert loopen; — — ik zal u tegenwoordig nog een klein Salaatje by den Maaltyt toe geeven — uit

den Heer Professor Balthasar Schuppius Redenvoering, over de Speelpop van de geheele Wereld, daar hy van de Digtters gewaagt, pag 40, en my, die geen Boeken en heb, gevallic is in de hand gekomen, door de schikking der fortuin bij het schryven dezer Voorreden. Dit zijn 's Mans eigene woorden: »Geloof my hierby, een Poëet behoort alle dingen te weten, en die alle dingen weet is daarom nog geen Poëet. Alle jaaren maakt men Burgermeesters, maar het gebeurt niet alle daag, dat 'er een Koning of Poëet word geboren: want gelyk Horatius in zyn Digtkunst spreekt, het is niet genoeg, dat iemand weet zyn Vaers te sluiten. Gy zult niet zeggen, dat dat een Poëet is, die ten naasten by zulk een styl in zyn vaerzen heeft, als ik tegenwoordig in mijn Redenvoering; dien eernaam moet gy geven aan zo een, in wien een meer als menschelyk vernuft uitsteekt, en die groote zaken naar eis weet op te doen, zo dat 'er in elk vers eenige straaLEN schitteren van de Goetheit, die hem bezielt.»

»Wat dunktje, Lezers! moogen Gy en Ik de poëtische kam niet wel een weinig laten hangen, op het hooren dier orakelen? Ik meen van ja, en geloove vastelyk, dat de beste onder ons dit het meeste zal beamen. Swaanenburg steekt 'er zyn zegel aan, te meer dewyl hy een der onkundigste is in de hedendaagsche gebruiken der Taal en Spelding, en dit voor een eer reKent, een ander de zyne niet te beneemen. Heer Tysens heeft zich de correctie behartigt, en zo 'er spelfouten in zyn, die loopen op reekening van de Drukkers. — Ik heb goed geoordeelt agter myn werk ten deele een Lijst dier fouten te doen plaatsen, dewelke, of de snydentheid der Vaerzen breiken, of den regten zin verdraaijen, toegekomen door de barbarische hand des Autheurs: ziet. Mannen, ik ben in alles een overvlieger, en ik roep schrik van slegt schryven, corrigeeren en boeken nazien; en als 'er toch iemand moet gestraft worden door de — Boekzaalwormen, — zo is het best dat de Causa Movens werde gekwispelt, en de onnozele verschoont. Ik zeg dan nog eens, dat Heer Tysens heeft gedaan wat een eereylyk Man past, oneindige taalfouten verwisselt, haaren in hennen en hunnen gedraait, vokalen doen smelten,» enz.

Aan het slot des bundels geeft de Schrijver eenige Aanteekeningen „ter verklaaring” (zoo hij zegt) van zeker bruiloftsvers, door hem vervaardigd bij het huwelyk van den heer Wetstein. Daarin zegt hij onder anderen nog dit:

»De Lierklanken van Apollo verbeelden vaak in ééne reden, één regel, één woort, op zyn pas geuit, meer onmeetelijken Rykdom, als al de Rietdeuntjes van den vriend Pan, in de grootte en omtrek van een complete Aitsma zouden kunnen uitstameren, al bezatenze zelfs de voortreffelykheit en de gaven van een oneindig getal onzer hedendaagsche Papierbedervers, die elk hoofd voor hoofd niet alleen in staat zyn om een Drukpar jaar uit, jaar in, warm te houden; maar die zelfs als de Konynen alle

maanden uitdyende, eerlang bekwaam zullen kunnen worden, om den geheelen Parnas te ondergraven. — — My dunkt, de Huizen, de Boomen, de Gragten en de Wateren zouden dansen, als ten tyde van Orpheus. Ik zag de Rym zo gemeen als de steenen der straat, en de Poëeten om brood loopen; trouwens, daar valt nu geen klagen over; want zjnt de liefde tot de Digtkunst zo hoog gesteegeen is, alsze nu schynt, zo eeten de maats malkander op. — — Men moet met verwondering staan gaapen, als men de Gildemeesters der Steeden en de Buurthoofden der Wyken hoort vertellen van de overvloedigheid der hemelsche Nagtegaalen, die overal de Overtoomsche Wyzen en Voizen zingen, en de Bruiloftsdeunen flikken; ja die als Hofhonden kunnen huilen, zodra 'er maar apparentie is, dat een eerlyk man van hier staat te repatriëeren naar de onbekende wooningen der eeuwigheit. Ieder wil de eerste wezen, om zijn Wind-actie te vernegotieeren, en voor de waardy van twee zesjes hebt Gy een Solliciteur in rym."

Ik vraag, M. H.! of de hier geuite denkbeelden zoo buitensporig zijn. Ze zijn hier en daar wat barsch of plomp voorgedragen, maar in den grond der zaken komen ze overeen met hetgeen in alle tijden door bevoegden aangaande het wezen der dichtkunst is beweerd. Swaanenburg denkt hoog van de kunst, en laag van zich zelven; de poëzie is bij hem een vonk van hooger geest; iets, dat niet op de scholen of dichtgezelschappen wordt aangeleerd. De beschaving is, zijns inziens, voor de kunst zóó noodzakelijk, om hare roeping op eene waardige wijze te vervullen, dat hij zich den roem der laatste niet durft toeëigenen, omdat hij beseft, de eerste te missen. Beschaving alléén maakt, naar zijne innigste overtuiging, de kunst echter geenszins uit. Ware dichters zijn, volgens hem, te allen tijde zeldzaam, en het gros van wie er voor doorgaan, weinig meer dan bedreven verzenmakers. — Maar kan men zich dan nu een grooter contrast denken dan zulk een dichter te midden van den poëtendrom, door hem zoo onbarmhartig doorgehaald? Van schrijvers, die zooals Boileau zegt, al dichtende van de vier woorden er telkens weder drie uitwisschen; aan wier hoofd Sijbrand Feitama stond, die 20 jaar aan zijne vertaling der Henriade besteedde, en 30 andere wijdde aan de beschaving van zijn reeds vertaalden Telemachus; onder wie een Versteeg werd geëerd, die een zoogenaamd heldendicht, „Mozes" getiteld, heeft geleverd, waarvan men (naar de opmerking van Van Kampen¹⁾ best doet, niets te zeggen, dan dat de gloeiende poëzie van den Dichter des 90^{en} Psalms, van den zegezang bij de Rode Zee,

¹⁾ D. II. 102.

en het Lied aan Kanaäns grenzen, ook niet ééne vonk dichtvuurs in de ziel van haren berijmer kon wekken? 't Is voorwaar geen wonder, dat Swaanenburgs verzen door hen werden veroordeeld en aan bespottig prijs gegeven. Van de wijze dier veroordeeling hangt de Dichter zelf, in de reeds genoemde Aanteekeningen op zijn vers aan den heer Wetstein, het navolgende gansch niet ongeestige tafereel op:

»Ik zat dan, of ik stond, want op een Interrogatorium Poeticum komt het op een comma en op een punt aan, gelyk me onderrigt is van eenige Pothuis-poëten, ten huize van (myn boekverkooper) H. Bosch, — toen my gezegt wierd: daar is tegenwoordig één der eerste Poëten onzer stad den Bruidegom, die over vijf dagen staat te trouwen, en de heele Amsterdamsche Pindus is byna in de weer om Zegezangen 'en Myrtfestonnen te vlegten; daar moest je me een Vaersje op maken en zenden het dien Heer toe; want ik weet, je zoud hem daardoor vermaken; doch het moet morgen gedaan zijn, dewyl het anders te laat zou komen, om gedrukt te kunnen worden, daar het nu niet over hoeft te klagen, want het word nog alle dagen gedrukt. Ik, die een sterke sympathie van kindsbeen heb gehad met de onredelykheit, word miraculeus zoo redelyk, dat ik een onredelyk Vaers, ja een Quintessens van alle onredelyke gedichten, zo de Kenners getuigen, ex tempore uit de pen lapte, zonder het naar behooren te likken, of op de juiste manier te havenen, en met commaas en punten aan malkander te spelden. — Zo zond ik het als een offergave — aan den beschaafden Rymtempel van den Heere Georgio Wetstein, dewelke juist by geval, naar my gezegt is, door eenige Priesteren en Levieten van het Sanhedrin der Poëten wierd bewaakt, die aanstonds, als met éénen geest voor het regt der hedendaagsche duidelyke Rymkunst ingenomen zynde, zig overal gingen wenden, om zelfs de Poëten van een span, een halve span, ja van een halfzestiende deel groot (daar zyn 'er nog al kleinder) in de Wapenen van Midas te steeken, om den Gans te plukken, dat hy naar geen beest met eere zou gelyken. 't Is, riepen ze, een wangedrogt, dat een dolle beweeging tot een Vader, en een malle kuur tot een Moeder hebbende gehad, aanstonds diende geslagt te worden. — De Boere-scheepenen knikten, en dat was te zeggen: wy Overste der blinde, keurlyke spelders en handhavers der taal, die met twaalf beenen zomtjids uren naar het dartiende zoeken, concludeeren in den eis van de Voorstanders der Poetische dienstbaarheid, schoonwe het heele Procs niet verstaan. Daarmee raakten al de messen uit, om het dier te villen — en zekerlyk zou het al meer huden hebben verlooren gehad als een Haas, die het spit zal passeeren, hadden ze op het wel bezien van het zondige schepzel den moed niet verlooren om het aan te tasten; want niemant wou de eerste zyn om den gepinden Egel te grypen; de Hydra heeft te veel koppen, mannen! wat gedaan? Nos plus ultra, het is veni, vidi, vici, zonder Wapens te gebruiken. Regt een Zegeboog van ooren, mijn

pen! een trofee voor duizent Uilen, en beur een Ezel in de wolken! zo word de wereld van een nieuwe Star belonkt."

Zijt gij thans, M. H.! eenigermate ingelicht aangaande de denkwijze van Swaanenburg, en aangaande de betrekking waarin hij, op letterkundig gebied, tot velen onder zijne tijdgenooten stond: gij ziet u dan ook daardoor op het standpunt geplaatst, van 't welk zijne gedichten zijn te beschouwen en te beoordeelen. Ik kan dan overgaan, om u die gedichten zelve nader te leeren kennen. Op dezen zelfs zal het voornamelijk aankomen, om te beslissen, of Swaanenburg niets dan onzin en bombast heeft geleverd. Het zou mogelijk kunnen zijn, dat hij een goed theoretist, maar ellendig practicus geweest is.

Ik begin met te doen opmerken, dat ik alle verzen uit Swaanenburgs Parnas niet zal verdedigen of aanbevelen. Waar de Dichter met opzet zonderlinge of buitensporige beelden op elkander stapelt; waar hij zoo ongeregeld of zoo hoog vliegt, dat hij moeilijk te volgen is: hetzij dan om eene parodie te leveren op de laagzwevende en ondichterlijke verzen en gedachten van de meesten zijner tijdgenooten; hetzij bloot, zooals dit hier en daar het geval schijnt, om dengene aan wien de regels gericht zijn, eenig vermaak te verschaffen: daar moge hij deswege eenige versooning vinden — hij zal daar, althans door mij, niet voorgestaan of geprezen worden. Als bijvoorb. een verjaargroet aan zekere Mejufvrouw dus aanvangt:

»Gord my den zadel vast en toomt het Zonneros,
o Volk van 't steil gebugt! ik ga 'er zoo op los,
Met zweepen in de vuist, in 't aanzien onzer Poolen,
Al zou de Ruiters zelfs van 't spoor des Digtters doolen.
Hy, die voor Wildernis, noch woeste Hejën schrikt,
Hy, die geen water vreest dat zant en klippen slikt,
Noch woedent vuur ontziet, 't geen knarssent op zyn tanden,
Een Mars, die yzer slokt, durft in het nest aanranden —
Waagt dezen dag een' togt, die Jupijn zelf ontstelt.
Ik zet het langs 't Azuur naar 't eeuwig Starrenvelt,
Daar Vader Faebus danst op onuitblusbre koolen,
By 't glinsteren der vlam, slegts Bassen en Violen,
Die 't goud, 't geen anders stolt, doen vloeijen heen en weër,
En duik met eenen sprong in dat schatrijke Meir;
Om dus, verguld van huid, den Aardbol toe te lonken.
Die zwarte Ryks-slavin zal dezen dag eerst pronken,
Ontketent van den nacht, in eer en Majesteit,
Omdat myn fiere toon voor haare Dogter pleit".¹⁾

¹⁾ Bl. 132.

en zoo nog eenige bladzijden wordt voortgezet, om eene schoonheid te bezingen voor welke alles op en boven de aarde moet zwichten, als zijnde het schoonste werkstuk dat de natuur heeft voortgebracht: dan mag dit als aardigheid gelden — op den naam van verdienstelijke poëzie kan het geen aanspraak maken. Even weinig is dit — ik geef het gereedelijk toe — het geval met de regels, door twee onzer bovengenoemde Kunstrechtters als proeve van Swaanenburgs dichttrant aangevoerd; ofschoon tot verschooning dier regels zou kunnen opgemerkt worden, dat zij, ontleend aan een dichtstuk dat Chaos ten titel voert, er wel wat chaötisch mochten uitzien. Ik rangschik deze en dergelijke gedichten, onder, zooals de Schrijver het zelf noemt, „de stuipen, den bajert van schielijke invallen”¹⁾; doch zij zijn kennelijk vervaardigd met het doel, om de lachspieren te wekken, of den draak te steken met de nette rijmers uit Feitamaas school; en mogen daarom niet voornamelijk, veel minder uitsluitend, over de waarde of onwaarde des Dichters beslissen. De vraag moet hier zijn, of Swaanenburg niet anders dan zulke gedichten heeft geleverd; of zijn dichtbundel niets bevat, wat onder goede poëzie mag worden gerangschikt. Ik aarzel niet, die vraag toestemmend te beantwoorden, en ga, om u over de gegrondheid van mijn antwoord te doen oordeelen, u eene en andere proeve voorleggen.

Uit een gedicht, getiteld: het eeuwige Paaschlam, Gode toegewijd bij de eerste onbloedige offerhande van den eerwaardigen Vader Janssens, te Antwerpen²⁾ en waaruit blijkt dat Swaanenburg de roomsch-katholieke leer was toegedaan, ontleen ik de volgende regels:

»Was slegts myn geest bedouwt met Jesus lelygeuren —
Ik steeg op Golgotha, en zag 'er Christus hangen,
Die sterven moest, helaas! om 't leeven weêr te lang
Aan Adams doodschen mond, die d'eersten appel at,
Waarin het Slang-vergift te diep verborgen zat.
Nog boorde ik sterker door, tot fierer Hemelzaalen,
Daar 't raadslot van 't Drie-een de dingen wist te paalen
Tot eer van 't eigen zyn, waarom hy alles wrocht,
Het geen zyn denknatuur voor eeuwen al bedocht.
Zo streefde men om hoog, om naar de kunst te duiken,
En 't Oud Verbond, door 't Nieuw van roem en glans te fnuiken.
Nu is myn brein te dof, ontbloot van sap en geest:

¹⁾ Bl. 249 en V.

²⁾ Bl. 43.

Want die op kleiaard treedt, ontbreekt een Hemelleest.
 Geen Kalchas spoort in 't Griex, nog Tyber by Latynen
 Gods wysheit door; de Nyl die moet van schaamt' verdwynen
 Met Babels fiere kap, voor de ondoorgrondlykheit
 Van 't heilig licht, het geen zyn eigen roem bepleit.
 De Cherub dekt het oog, en wil van schaamt' verstommen,
 Terwyl vier winden hier den lof van God uitbrommen.
 Gelyk een slak kruipt in zyn schulp, vol waare ootmoet,
 Zo zink ik in my zelf, en val myn God te voet.
 Ik vind hem in den tyt, en zie hem daaruit scheiden;
 Hy wierd van God tot mensch, en kon zich vleesch bereiden
 In zuiver Maagdezaat, waar uit hy voedzel kreeg,
 Toen hy zyn Vader liet, en in zyn Moeder zeeg.
 De krib dat was zyn Hof, daar Koningen hem huldden,
 Terwijl een nieuwer Star den Hemel moest vergulden,
 Om den Geboortedag van Juda's Vredevorst,
 Die het verlore schaap op zyne schoulers torst;
 Wanneer hy 't leert en spyst, of heelt van zyn gebreken:
 Al wie naar Jezus zoekt, blyft in geen rampen steeken.
 Eer stierf myn Heiland weêr nog duizentmaal voor 't volk,
 Of daalde weêr in 't graf, of in nog dieper kolk,
 Eer hy een van de zyn' zou missen uit de kooijen,
 Daar Englen klavergroen voor witte lammren strooijen:
 Dog neen, één dood van Hem heeft al ons pyn verzagt,
 Toen Hy als winnaar riep, vol moeds: Het is volbragt.
 Zo breekt de Zon een wolk, en spreit zig uit in straaLEN:
 Die hier beneden kampt, zal boven zegenpraalen.
 Dat weet myn Janssens ook, die 't heilig leven kiest,
 Daar hy de ziel bewaart, dewelke een aâr verliest.
 Hy agt geen tyd noch stof, maar snakt naar eeuwigheden,
 Wyl hy zyn lyf en ziel komt enkel God besteeden. — —
 Zwyg, boersche Pen! van 't zoet dat uit die diensten vloeit.
 Die het geloovig doet en ziet, die word besproeit
 Met kristallyne dauw, die blanke Eng'len drinken,
 Daar 't zalig Zielendom ligt voor Gods troon te blinken
 Door 't rood robyn, dat uit de zy haars Lossers lekt,
 En altoos voor haar sap en weelig voedzel strekt.
 o God! wat is het schoon, u in de Mis te vinden!
 Gy kont het brood in u, en u in ons verslinden:
 Gy scheidt op 's Priesters woord u zelf in vlees en bloed,
 En zoekt geen loon, als dat de mensch uw wille doet.
 Geluk, myn Janssens! met uw priesterlyke werken!
 Zo moet Dominicus u in uw kap versterken!

Zo moet Maria zelf u reiken haare hand,
 Daar God zyn sceppter heeft voor eeuwig ingeplant!
 Zo moet de Christus Gods u zalven met de gaaven,
 Waar meê Apostelen op 't Pinxterfeest zig laaven!
 Dan is uw mond bequaam om Sions wensch te doen,
 Als hy van God en Geest vervult, komt overvloên.
 Dan pleit gy best in 't Choor voor Jezus' waare leden:
 Och, Janssens! als gy bid, gedenk me in uw gebeden! ¹⁾

Uit het slot van een dichtstuk, in 't welk de Maker gepoogd had, den onsterfelijken God te bezingen, alleen het volgende:

ô Uitgeputte ziel, vol blindheid zonder end!
 Zo gaat het, als men spreekt van 't geen men niet en kent.
 De kiel, gesold van wind, moet endlyk stukken stooten,
 Om door zyn ondergang 'tonmeetbaar te vergrooten.
 Gena, ô Zonnevorst! ô Temmer van 't groot Al!
 Ik beur u hooger, nu ik zelve nederval.
 Myn duiken in uwe eer, het staamlen u verheffen;
 Het missen van de zaak de waarheid zelve treffen.
 Grootheilig Wondergod! die lout're diepte zyt,
 En egter met uw spoor op lugte golven rydt;
 Die aan uwe assen knoopt den romp van al 't geschapen,
 En uit een niet mogt klei tot duizent werelds rapen;
 Die zelf ontornen kunt al wat in wezen is,
 Of 't ligt herscheppen uit een drom der duisternis!
 Daar ligt de laage pen, die hemelen zou heffen;
 De losse zwaanep plum, die 't ongezien woû treffen;
 Die veêr van Was, die schaft van 't breinlooste onverstand,
 Die, schoon ondeugend, naar uw deugden watertandt ²⁾.

Een kleinen Troost- en Zegenzang op het afsterven van een ongenoemde lees ik geheel:

Zo duikt die brave Heer in d'afgrond van Gods wil,
 Van al zyn moeite ontbloot en in Gods stilzyn stil.
 Hy, zelf gebeeld, bezeilt nu de ongebeeldste plassen
 Van Gods Natuur, waarin de blanke paerlen wassen,
 Die God den zynen schenkt in 't diamant paleis:
 Die hier het beste kampt, krygt namaals d'eersten prys.
 Suft niet, verliezers van zo'n Held! om zyn afsterven:
 Die Starren oogst, kan ligt een bruine wereld derven.

¹⁾ Bl. 44—47.

²⁾ Bl. 18, 19.

Hy mist slegts d'oude romp en krygt een nieuwer pluim,
 Waardoor hy vaart van 't klein, naar 't onuitmeetlyk ruim.
 Daar gloeit zyn zilv're kruin van goude Hemelstraalen.
 ô Vader! laat een vonk op my, uw Zoon, neërdaalen!
 Zo dobber ik voor wind, en droog al 't oogennat,
 Gelyk een Elizé, die baar en golven trad.
 Wanneer men zegepræalt, zo is 't een tijd van galmen:
 Ik geef 't Cypres den schop, en tooi het Lyk met palmen,
 Met eeuwig heldengroen en sap van lauberblaau;
 En roep: myn vriend die duikt om eeuwig op te staan.
 Zyn daaden volgen hem, en steigren door de wolken;
 Onze Aard' danst om de Zon, tot vreugt der Hemelvolken,
 Die, op de ziel bekoort, hem voeren in hun rei,
 Daar 't jongzyn altoos duurt in 't midden van 't gevry.
 Hier zuigt zyn lieve mond de roozen van Gods lippen,
 En tepelt dat kristal, waarin de vonken stippen,
 Die de eeuwigheên verzaan met zoelen gloed op gloed:
 Een vuur, waaruit Natuur haar leven haalen moet.
 't Komt al van 't eeuwig Al, en moet te zaam weërkeeren
 In Hem, die de oorzaak is van 't mindren en vermeerren¹⁾.

Ik vraag nu, is dat onzin en bombast? Er is ja, hier en daar een enkele tint wat hoog gekleurd; een enkel woord, dat ge met een ander zoudt willen verwisselen; maar overigens zeer schoone gedachten, doorgaans gepast, somtijds zelfs in voortreffelijke regels uitgedrukt: iets, wat ge niet altijd in ernstige of stichtelijke poëzie, zelfs van geprezen dichters, aantreft. Doch ook andere onderwerpen werden door Swaanenburg niet minder gelukkig behandeld. Een gedeelte van zyn bundel bestaat uit herderszangen, waaronder er zijn, die ik niet weet, voor wie, althans in onze taal, zij de vlag zouden moeten strijken. Philander zendt aan Amaril dezen brief:

»My dunkt, gy denkt, hoe komt dit wit en zuiver blad,
 't Geen my Philander zend, aan allen kant zo nat?
 Ach, Schoone, vraag dat niet: 't zyn traanen myner oogen,
 Die 'k aan uw lonken schenk, om voor dat vuur te droegen.
 Eén blik, één zoete trek van uw aanminnig beeld;
 Eén lach, één zachte mond, die duizent harten steelt,
 Kan haast de regenbui in zonneschyn hervormen.
 Geen schip, gesold in Zee, door norschen wind en stormen,
 Is meer doorboort van vogt en nader aan den grond
 Als ik, tot in 't gebeent', helaas! van u gewond.

¹⁾ Bl. 161, 162.

Kan dan een Juffers-ziel een Mannenhart doorsteeken?
 Zo zagt een beeld, als gy, myn heelen romp verbreeken?
 De liefde dan zo wreed, zo onmeedoogend zyn,
 Dat zy vermaak geniet, als ik om haar verdwyn?
 Dat gy de plassen zaagt, de Wellen en de Meiren,
 Die uit myn oogen vliën en 't treurig Rif verteeren,
 Gy zoudt, (ach, was 't zo!) haast veranderen van zin.
 Gy weet reeds van naby, dat ik u teër bemin;
 Dat nimmer Minnares, hoe groot, zal zegepraalen
 Van mijn gemoed, dan gy met uw vergode stralen;
 Dat ik geketent ga, geklonken aan den as
 Van 't heilig Zwanendons, uw godd'lyk Maagdewas.
 Dat dun kristal, die zwier, de waassem van uw wangen,
 Is 't eenig doelwit van myn droeve Morgenzangen;
 En als ik 's avonds rust ga zoeken voor 't geweest,
 Zo wart mijn sukk'lend brein om uwen boezem heen.
 Ik druk dan uwen krop, ik nyp dan uwe lippen.
 (Wat kan verbeelding in den nacht al suiker stippen!)
 Maar neen! die ydle damp, dat domm'lig wolkgestreel
 Maakt my een Ixion: die kreeg een zelve deel.
 Myn Juno, myn Godin, waar zyn myn losse zinnen!
 Ik draai een eeuwig rad, en kan niet, als beminnen.
 Uw Tantalus lydt dorst in 't midden van zyn bron.
 Ach, dat ik eens, na zó veel ramp, uw hart verwon!
 Dat gy my maar de hoop van uw bezit woudt geeven!
 Die zoete hoop alleen die deed my eeuwig leeven.
 Ei, knik eens vrind'lyk! ja zeg slegts: ik zal 't eens zien.
 Die twyfel zal de dood doen van myn leden vliën.
 Door bosch en velden zal ik dan met vreugde schat'ren:
 Deez' Venus is gegroeit uit hei myn ooge-wat'ren" ¹⁾.

Aan de Paerel aller Vrouwen richt Swaanenburg de volgende regels:

»Blyf buiten, Margareet, blyf buiten op het land!
 Want komt gy in de stadt, ze raakt geheel in brand.
 Uw lonken zyn te heet: wie zou ze kunnen draagen?
 Ik zie een wereld, door uw oog alleen verslaagen.
 De Goden gaan geboeit, geketent aan den hals;
 Zy sterven om 't yvoor, zo trots, zo vast, zo mals,
 't Geen reizig opwaarts puilt, en 't hoog gebergt' kan tarten:
 Nooit stal Vrouw Venus borst met meer geweld de harten.

¹⁾ Bl. 196—198.

't Is melk en bloed, gestremt op 't poez'lig Carmosyn:
 De Lier van God Apol valt tot uw lof te klein.
 Hy zelf wart om uw mond, hy kan 't koraal niet vatten,
 En gaf, om éénen kus, al Pindus fiere schatten.
 Die tooverbron! die dauw! die lippen van fluweel!
 Die toetsen van uw kaak, of roozen zonder steel!
 Ach! al die godd'lykheên zyn priemen van de Zielen,
 Die, op één enk'len dag, een leger Mans vernielen.
 Ik weet dit van naby, die in myn ziel geraakt,
 Best voel, hoe 't minst venyn een teeder harte smaakt.
 ô Goôn! heb 'k na dien tyt myn oog met rust geloooken?
 My ergens in vermaakt; met iemand meer gesproken?
 Sints ik haar eerstmaal zag, was alles my verdriet;
 Ja, 't schoonste dat ik vond, had by haar schoonheid niet.
 't Moet Margareet, riep ik, het moet die Hemel wezen!
 Geen ander kan de bres van dit gemoed genezen.
 Zy heeft den gloed verwekt, dien niemand blussen kan
 Als zy; en doet zy 't niet met spoed, ik sterf 'er van.
 Doch, 'k zal 't alleen niet zyn, die om haar zonnestraalen
 Als sneeuw versmolten ben, en in het graf moet daalen;
 Daar zyn 'er duizent, en nog meer: — ach! was ik dood!
 Opdat gy meerder vreugt, en ik wat rust genoot!
 Doch wie zal rust, ô Goôn! na zyn afsterven vinden?
 Men zoekt in d'and'ren tyd nog eeuwig 't geen men minde' 1).

Ik vraag niet wederom, is dat onzin en bombast? Ik vraag liever, is deze korte, maar sterk gekleurde, meerendeels in fraaije verzen vervatte teekening van het vuur in Margaretaas oogen niet de krachtigst mogelijke parodie van ontallijke flauwe minnedichten en idyllen van vroegeren en lateren tijd? Oordeelt gij de voorstelling overdreven en bombastisch, dat de oogen eener maagd een stad of die haar bewonen in brand steken: ik antwoord, dat dit komt voor rekening van elken verliefde, die ons verzekert, dat in de oogen zijner schoone een vuur zit dat hem verteert; dat zij vonken schieten, ja dat zij branden. De gevolgtrekking van onzen Dichter is zoo natuurlijk, dat zelfs de zeer weinig hoogdravende, zeer waarheidlievende poëet Lodewijk van Velthem in zijn Spiegel Historiae²⁾ van honden sprekende, die groot en vervaarlijk waren en uit wier oogen vuur schoot, er ernstig bijvoegt, dat de wachters, die de dieren ontdekten, stellig meenden, dat de kerk in brand zou raken. Vergunt mij, dat ik u nog een wat

1) Bl. 198, 199.

2) Fol. 278.

uitgebreider stuk in dien trant hooren laat. Het heet Regenbuijen
om 't verlies der Zon, of Tityr zonder Cloris:

Gy Harders, die uw Vee, 't geen dorst naar zilv're stroomen,
Langs steile toppen dryft, om by de Bron te komen,
Die in deez' groene Beemd al ruissend heenenvliet:
Ei, laaft, ik bid het u, de matte schaapen niet
Met droppelen van zout, uit traanen voortgesprooten;
Al 't water, 't geen gy ziet, is uit myn oog gevlooten.
Dit heldere kristal, dat door zyn schoonen schyn
Den Wandlaar toelagt, is niet anders als venyn.
't Is hartebloed, 't zyn, ach! 't zyn doodelyke zugten.
'k Ging laast hier in dit woud voor Mensch en Beesten vlugten,
En lei my op het puin van ginds vervallen slot,
Hetgeen een Oorlogsheld voor lang heeft neêrgeknot,
En riep: ô Goôn! waar is ze nu? waar is ze heenen?
Mét brak de sluis van 't oog, en ik, ik raakte aan 't weenen.
Ik stortte plassen neer, een halven Oceaan,
Waarin dat Tityrs romp eerlang zal ondergaan;
Een diepe Zee van druk, een afgrond van verdrieten,
Waarin dat niets van 't geen ik ben zal overschieten.
Waar haalt Natuur het vogt? Van waar komt zo veel nat,
Gelyk myn bange borst door 't oog heeft uitgespat?
Ach, Cloris! liefste ziel! ach! zaagt gy myn ellenden;
Wist gy, hoe 't brandend vuur nu moet in water enden;
Hoe ik myn vlam verteer, omdat ik u niet vin,
Die 'k meerder dan my-zelv' en al wat leeft, bemin.
ô Uitgekeurde Bruid! een pronkbeeld van de Maagden!
Wier schoonheên als de zon in Tityrs oogen daagden;
Wier lelywit, gesprengt met sproetjes van koraal,
Een wereld dwingen zou door zachte toovertaal;
Wier lippen malvazy neêrstorten langs robynen,
Om 't heilig muscadel nog schoonder te doen schynen; —
Wier wenk, wier lach, wier mond, besproeit met rozenbloed,
Een eiken Reus, hoe hard, van liefde kwynen doet;
Wier ryzig borstalbast een volle Maan kan tarten,
Als zy in 't Stargareel, getrokken van haar harten,
Met sneeuwblank vel gedost den duist'ren nagt verkwikt,
Die anders in den rouw van angst byna verstikt. —
Dit, en nog meer, schoot langs myn tong door deze dreeven,
Alleen omdat 'k niet wist, waar Cloris was gebleeven;
Myn halsvrindin, de Zon waarvoor ik daaglijks kniel;
De Godheit, die ik steeds verrukt te voete viel;

Die eenige één, die ik heb eeuwig uitverkooren
 Als 't zoetste zoet, het geen de Hemel heeft gebooren!
 Zaaft gy haar oogen eens, die heuvelen van ligt;
 Dat diamant-azuur, 't geen flikkert in 't gezigt;
 Dat wat'rig Paerlemoer, en Winkel van saffieren:
 Gy zoud geen and'ren glans, als Cloris' lonken, vieren.
 Geen Morgenstond, getooit in Carmosyn fluweel
 Op Hemelsblaauw satyn, heeft by haar schoonheit deel.
 Al 't Indiaans yvoor, des werelts elpenbeenen,
 Gedoopt in bloed, het geen de purperkuip kan weenen,
 Heeft by de mengeling van zulke verwen niet;
 Want wie haar ziet, die schouwt een Venus in 't verschiet,
 Op hare Zeekaros, door kabbelende baaren
 Van Marmer waterspog, naar Pafos tempel vaaren,
 Daar 't poez'le Vrouwendom op esmeralden pronkt,
 Terwyl de Satyr, zat, op tygervellen ronkt.
 Nu is dat Daguweel, die Zilvermyn geweeken,
 Dat Amber-eiland, 't geen myn liefde heeft onsteeken;
 En dat my 't meeste smart, is dat ik niet en weet,
 Of zy nog om my denkt, of datze my vergeet.
 Vergeeten! daar ze my heeft hare trouw gezwooren:
 Neen, eer zal de afgrond door den hoogen Hemel booren;
 Eer hort de Donderaar uit zyne blixemkar,
 En gruiet met zynen val 't Heelal weër in de war.
 Dat lieflijk Maagdewas is veel te kuis van zinnen;
 Zy zal nooit ander beeld als Tityrs beeld beminnen.
 Al kwam Latona's telg uit zyn vergulde tent,
 En liet den Waagen daar, dien hy geduurig ment,
 En zong door berg en dal, van Cloris, op zijn snaaren:
 Zy zou met Tityr toch, maar nooit met Faebus paaren;
 Al droeg Neptuin, uit min, zyn wyde heerschappy
 Aan Cloris op, ik weet, hy kreeg den schop om my.
 Ik dobber in haar hart, ik ben haar Uitverkooren;
 Zy wil van niemand ooit, als slegts van Tityr hooren.
 Hoe sprak zy by dien Oim! hoe drukte zy myn mond!
 Hoe neep zy my de hand! wat was zy teër gewond!
 Ach, Herder! 'k laat u niet om al des werelts schatten.
 Dat woord en kan geen mensch, als die bemint, bevatten.
 Dat woord is ingeleid met suiker zonder gal:
 Dat woord kreeg Jupyn nooit, als hy de Meisjes stal.
 Geen dwang geniet 't vermaak, dat echte driften voelen.
 Laat Geilaarts op saffraan en wierooksbaalen woelen,
 Op spreijen van damast verzaân den dierschen lust:

Ik hou 't voor liever vreugt, daar Cloris Tityr kust.
 ô Goôn, die teedre vlam, dat onderling vereenen
 Is vuur en water zaam, is lagchen en is weenen;
 Is iets verbeelden, en verliezen van zyn beeld
 Doch zwyg, o losse tong! eer 't struik en heg verveelt.
 't Is nu geen tyd, om langs het veldtapyt te dart'len,
 En als het pluimgediert, van tak op tak te spart'len.
 ô Neen! de tortel kirt om zyne tortelin;
 Hy zoekt zyn liefste duif met wiekjes van de min,
 En breekt het knopje los door eindeloze traanen,
 Die hem den naasten weg naar donk're hoolen baanen.
 Ei, hooge boomen! steekt uw kruinen overend,
 En ziet eens om, waar of zich Cloris heeft gewend;
 Spreekt klip en rotsen aan, ja wilt de wolken vraagen,
 Of zy niets ongewoons, geen Godheit ergens zaagen.
 Myn Hemel is van huis, de Zon dwaalt van het spoor;
 Ik mis myn Avondstar, en wensch naar vrouw Auroor.
 Ik wil een Regenboog, een hof met duizent kleuren,
 Een Fenix die haar zelv' verbrandt door wierooks geuren: —
 Maar zagt, waar streef ik al met myne pennen heen,
 Ik zoek myn vreugd vergeefs, en vind niet als geweent.
 Die zoete lafenis die kan my nog verkwikken;
 Want, zonder dat, de brand zou my het hart verstikken.
 't Is uit met my, 't is uit: Ik ben niet die ik was;
 Geen Herder Tityr meer, maar wel een zilte plas.
 Dies drenkt uw kudde niet in myne pekelstroomen;
 Want 't wollig Vee zou door dat zog, van liefde droomen:
 't Zou Cloris zoeken gaan, door bos, door berg en dal;
 En smelten eindlyk meê in eenen waterval" ¹⁾.

Ik zou de grenzen, mij tot spreken gesteld, verre overschrijden,
 zoo ik u al de verdienstelijke verzen wilde voordragen, die Swaanen-
 burgs bundel bevat. Bij het opgemerkte zij daarom nog alleen ge-
 voegd, dat er ook eenige bijschriften of puntgedichten in voor-
 komen, meerendeels tegen geestelijken gerigt, wier wangedrag zonder
 versooning wordt ten toon gesteld. Eén daarvan, Op een Kaerel,
 die op Goeden Vrydag voor Christus speelde, na hy
 zich eerst dronken had gedronken, luidt aldus:

»Hy, die voor Christus speelt, verzuipt zyn Christenheit,
 Een Judas ten geval, terwyl het Paaslam leit.
 Gods Lielveling die treurt, en schuilt in Kerk, voor Kerken.
 Het zielverkoopen gaat zyn gang, aan 't Kruis te merken;

¹⁾ Bl. 183—187.

Dat niet in 't hart, maar in den schyn gevestigd staat.
 Wat scheelt een Heilig niet, in huis of op de straat!
 Bezie men kap en kruin, het lyken wond're dingen;
 Doch God, die 't veinzend hart, hoe hard, weet door te dringen,
 Houdt boek van al de schuld, die men te ras vergeet.
 Gelukkig is een ziel, in lamm'ren wol gekleed:
 Die geldt veel meer by God, als al het lorrendraaijen
 Van die niet éénen stip voldoen van 't geen ze kraaijen" ¹⁾.

Ten slotte nog eene proeve in geheel anderen trant, en die bewijst dat Swaanenburg ook den rechten toon des gevoels in gepaste taal wist te uiten. Het is een verjaardichtje aan zijne Moeder, waarvan ik voor mij liever de maker was dan van menig ander soortgelijk van vermaarde dichters:

» Verlaat een Ooijevaar de gevels van het land
 En kiest voor Wintertyt een aangenamer strand;
 Hij torst het vaderlyk geraamt' op bei zyn schouders,
 En leert den sterveling den pligt eens Zoons tot de Ouders.
 Ik die de Wetten ken, en de eer van Vrouw Natuur,
 Weet hoe het killig ys, zyn leeven krygt van 't vuur.
 Dies dek ik met myn Ziel de half bevrooze spieren
 Van u, wier Jaardag 'k tracht, gelijk het past, te vieren.
 Een Vogel neemt zyn streek met Grysaarts door de lugt;
 Maar ik, ik voer u Hemelwaarts door myn gezugt,
 En bid van God voor u, al wat u kan behaagen:
 Kan wel een zwakke Zoon een Moeder verder draagen?
 Zo 't mogelyk kon zyn, 'k gaf u uw hartenwensch;
 Doch denk, die van een Vrouw komt voort, is slegts een mensch,
 En hangt gestaag van hem, die 't alles moet bepaalen.
 God, die uit nietig niet een wereld wist te haalen,
 Die schep om u, kan 't zyn, den allerblydsten dag!
 Een dag, dien nooit geen oog te voren schooner zag!
 Een dag, die nimmer daal! of zo hij toch moet zinken,
 Dat hij u leidstar strek om schooner nog te blinken!" ²⁾

Ik zal niet weder vragen: is dit alles onzin en bombast? Ik houd mij overtuigd, dat die vraag bij u allen is beslist. Ik zal liever vragen, of gij in eenige letterkunde een tweede voorbeeld kent, dat een schrijver van wezenlijke verdiensten, gedurende meer dan een eeuw, door allen zonder onderscheid werd miskend, veroordeeld, ja als krankzinnig beschouwd? Wat mij betreft, indien Swaanenburg of

¹⁾ Bl. 218.

²⁾ Bl. 126, 127.

Witsen Geysbeek, wegens letterkundig vergrijp, één van beiden naar Bedlam moest: mijn vonnis zou niet twijfelachtig zijn. Wie in het vervolg de taak onderneemt, de Geschiedenis onzer dichtkunst te schrijven, hij neme den Parnas van den Schilder in handen; hij leze en bestudeere dien geheel, en dan vlei ik mij, dat zijn onpartijdig oordeel hierop zal nederkomen:

Willem van Swaanenburg was een amsterdamsch dichter uit de eerste helft der 18^e eeuw. Hij bezat een voortreffelijken aanleg voor de poëzie, doch miste de noodige opleiding en beschaving. Hij leefde in een tijdperk, waarin de middelmatigheid werd gehuldigd, en bij velen de vorm der kunst voor het wezen doorging. Om 't geen aan zijne verzen in taal en bouw ontbrak, wellicht echter ook omdat men eigene minderheid voelde, werd hij over 't algemeen gehekeld en geminacht. De Dichter wreekte zich daarover op eene wijze, die zijnen bestrijders nieuwe wapenen tegen hem in handen gaf. Doch buiten de gedichten, die aan deze omstandigheid hunnen oorsprong verschuldigd zijn, en daarin wel eenige, maar geene volkomen verschooning vinden mogen, leverde hij eene menigte stukken, die hem als dichter eene plaats moeten aanwijzen naast de beste, en boven de meeste poëten van zijnen tijd, en die aan één zijner vrienden wel eenigermate recht gaven, op zijn' bundel te schrijven:

„Deez' gulden Swaan moet men bij d' Agrippynner zetten,
Omdat hy is in toon en vonden ongemeen.”

N A S C H R I F T.

Sedert de vorenstaande Voorlezing ruim twintig jaar geleden door mij werd opgesteld en in verschillende Vereenigen voorgedragen, leerde ik Van Swaanenburg kennen als schrijver van een drietal proza-werken, getiteld: *De herboore Outhet, of Europa in 't nieuw*, door 't Zaaenspraaken verhandelt, enz. zynde een opregt mengelmoes van waarheit en loogen, van jok en ernst, en een klaare sleutel om den donkeren Parnas van W. van Swaanenburg zo dicht toe te sluiten, dat zelfs geen molkans zal zien om 'er, pro patria, door te booren enz. onder de zinspreuk: *Virgilius zonder Mecaenas. Amsterd. 1725.* — *Arlequin Distelateur, of de overgehaalde Nouvelles*, zynde een Werk immers zo dwaas, als de maaker zelfs, dewyl het in twee-en-vyftig weekelykse afdeelingen, aan een gezond oordeel zonneklaar vertoont alle de hokken van het Dolhuis dezer geheele wêrld, enz. by den ander geflanst door een Pelgrom van Zutphen, enz. *Amsterdam 1726.* — *De vervrolijkende Momus, of koddige Berisper*, opgedr. aan Hans Christoffel Ludeman, Doctor zonder Promotie, door W. van Swaanenburg, enz. *Amst. 1727.*

De inhoud dezer drie kwarto-bundels bestaat in eene opvolgende reeks van weekbladen, ieder groot 8 bladzijden, verschenen in de jaren 1725, 26 en 27. Zij loopen over staatkunde, godsdienst, letterkunde, dagelijksche voorvallen enz., alles op de zonderlingste wijze doorengemengd en in burlesken stijl voorgedragen, met afwisseling nu en dan van het proza door verzen. De schrijftrant, die dikwerf tot het platte afdaaft, maakt de werken tot eene rijke, en door mij dikwijls benuttigde bron voor de kennis onzer lagere volkstaal.

Aangaande den besproken Dichter deden de thans zeldzaam voorkomende bundels van weekbladen mij de volgende bijzonderheden kennen.

Willem van Swaanenburg was „de zoon van den Gewezen ter Goesen Rector Cornelius van Swaanenburg, immers zo zeer gerenomeert, door zyn ongeveinsde godvrugtigheit, als doorploegde geleertheit, en taalkunde.” (Arleq. Distel. No. 31, bl. 241.)

In Januarij 1726 was de Dichter acht-en-veertig jaar oud (Ald. No. 52, bl. 410.) Hij was dus geboren in 1678. Naar het onderschrift van het medegedeelde lijkvers van Feitama stelde ik 's Dichters sterfjaar op 1728. Een ander grafschrift op hem kwam mij voor in Apollo's Marsdrager, veilende allerhande scherpzinnige en vermakelijke Snel-, Punt-, Schimp-, en Mengeldichten, het Derde Deel, door G. Tijsens, te Amsterdam 1728, bl. 107. Het luidt dus:

„Hier rot Apollo's Zoon, die niemant kon verstaan,
 Wiens schriften vol gesteente en goud en zilver pronken,
 Die klompen van robyn heeft uit Safier geklonken,
 Die Hozen zadelde om daarmee op reis te gaan.
 Nu zwom hy door een wolk, dan ree hy op de stromen;
 Dan rees hy eens ter neer, of daalde weer omhoog,
 Dan was hy in de hel, en dan aan 's hemels boog,
 Want met orkanen wist hy overal te komen;
 Maar nu heeft een orkaan zyn Lampjen uitgeblust,
 En die nooit rusten kon is eind'lijk in de rust.”

Het laatste weekblad der verzameling dagteekent van „Maandag, den 22 September 1727.” Vermoedelijk is het werk dus door ziekte van den Schrijver gestaakt.

Des Dichters hekelroede, tegen de in zijne oogen onwaardige godsdienstleeraars hier en daar in de poëzie opgeheven, wordt door hem in de proza-opstellen duchtig gezwaaid. De Jezuieten van zijnen tijd moeten het dikwerf ontgelden. „Onpartydige Lezers (zegt de Arlequin, no. 9, bl. 67) konnen uit deze bekentenis klaar, hoop ik, zien, dat ik geen Moor, nog geen Jood en ben, en dien volgende geen lidmaat van de Inquisitie hoef te worden, dewyl ik de Moeder de H. Kerk met hart en ziel aanhang, dewelke leert dat de Paus niet kan dwaalen, en daarom geloof ik dat zyn heiligkeit niet kwalijk zal doen, als hy zyn Vaticaanse zegen over Lojola's Lammeren, naar zyne gedaane dreigementen, die wy in de Couranten vinden, maar uitstort, door hun zulke littekens te zetten, die hun eeuwig zullen heugen... Wel, de oude Vader is onvermoeit in zyn getyën te prevelen, en zouw dan het Ignatiaans geboeft den baas spelen? neen

Papa, bruit 'er met Ave Maria's naar hun kop, dat ze heen nog weër konnen, want de geheele Christenheit is in rep en roer, om dit kanailje te dempen, dat onder schyn van lange gebeden, de huizen der Weduwen en Weezen inslokt, gelyk wy aan het laatste Thoorns geval nog kortz hebben gezien."

Bl. 250 van No. 32 uit hetzelfde werk doet de Schrijver de volgende belijdenis: „De naam van Godsdienst is alleen genoeg, om my eene eerbiedenis in te prenten voor de Kerk, en haar Altaaren, en als ik om een Leeraar denk, hetzy van welken gezintheit hy mag wezen, zo heb ik agting voor zyn ampt en bediening; maar dit is mede waar, dat ik zyn persoon, buiten zyn post die hij bekleet, verdoem, zo hy voor Wolf in 't Choor treet, om Schaapen op te offeren voor zyn buik. Onder alle gezintheeden zyn eerelyke lieden; maar zy zyn het eerelykst, die alle gezintheeden vereenigen in dien eenen, die door verscheidene Kanaalen alle Rivieren in zyn Oceaan wil verzwelgen. Onder den lommer dier éénheit betuig ik een vyand der verdeelheden te wezen, dewyl ik al wat oorzaak is tot tweedragt gisp."

Met genoegen bevond ik, dat het door mij aangevoerde gedichtje van Van Swaanenburg op zyn Moeders verjaardag niet door mij alleen als verdienstelyk is beschouwd. In de bloemlezing De Honigbije (Leeuwarden 1745) werd het opgenomen, D. I. bl. 33, tusschen de dichtproeven van Vondel, Poot, Hoogvliet en Van Haren. De beeldspraak, intusschen, aan de ouderliefde des ooijevaars ontleend, was niet nieuw. Om van de Romeinen niet te spreken, die den genoemden vogel als het beeld der piëteit op eenen Cesarpenning plaatsten, wijs ik op eenen onzer Rederijkers, die in 1616 refereinde:

„O Menschen! met opmerck ziet d' Oyevaer eens aen,
Hoe hy syn Ouders spijst en dorstelyk gaet laven," enz.

Zie Vlaerdings-Redenrijckbergh, bl. 199. Een tijdgenoot van Willem van Swaanenburg, Abraham Bogaert, zong (Gedichten, Amst. 1723, bl. 51):

„O braave vogel, die een zinnebeelt verstrekt
Van vroomde deugtzaamheit, en mijne snaaren wekt,
Om uw trouwhartigheit en eerbaarheid te pryzen;
Gy leert wat eer men moet den Ouderen bewyzen,
Wat plicht betoonen, als de tydt hun krachten mat." Enz.

De aanwending bij Van Swaanenburg overtreft nogtans in teederheid van gevoel elke andere.

OVER HET TAALKUNDIG BELANG VAN SOMMIGE VLAAMSCHEN
SCHRIJVERS DER XVIIe EEUW ¹⁾.

Indien het waar is, dat de behandeling eener stoffe op te meer belangstelling aanspraak mag maken, naarmate zij minder op onderstelling en bespiegeling dan op wezenlijkheid en ervaring berust, mag ik er op rekenen, eenige oogenblikken door u met aandacht te zullen worden aangehoord. Ik wilde die aandacht vestigen op de vlaamsche schrijvers der zeventiende eeuw. Niet dat ik het zou willen ondernemen, u die schrijvers te doen kennen en hunne werken op den waren prijs te leeren schatten; dorst ik dit onderstaan, ik weet niet wat gij in mij 't meest zoudt moeten berispen, of mijn onverstand of mijne vermetelheid. Veeleer zou ik verlangen mij hier in één der hoofdzetels van Vlaanderens letterkunde aan de voeten van velen uwer neder te vlijen, om dieper te worden ingewijd in de kennis en beoordeeling van de voornaamste vlaamsche lettervoortbrengsels uit het genoemde tijdvak; om aldus te hooren aanvullen en uitbreiden wat uit de mijnen lof niet behoevende handleidingen van Willems, Snellaert en anderen voor mij en elken Nederlander, die zijne taal en letteren liefheeft, te leeren valt. Mijne bedoeling is alleen, de genoemde schrijvers uit één bepaald oogpunt aan u voor te stellen; nopens hen eene enkele opmerking u mede te deelen, die nog niet eens voor elk uwer nieuw zal zijn, maar die — naar ik hoop — bij allen verschooning zal vinden, omdat hare herinnering uit den mond van eenen Hollander misschien u niet onwelkom, en hare aanwending thans niet overbodig zal wezen. Ik wil u op het

¹⁾ Voorgesdragen op het Negende Taalcongres, in 1867 te Gent gehouden.

taalkundig belang wijzen van de vlaamsche schrijvers der zeventiende eeuw.

Juist weet ik het jaar niet, maar ik was nog zeer jeugdig, toen mij Poirters Masker van de Werelt in handen kwam. Dat boek beviel mij ongemeen. Daaraan had voorzeker eenig deel de inhoud, doch van dezen — laat dit eens vooral gezegd zijn — spreek ik thans niet; de voornaamste oorzaak was in den vorm gelegen. Zedekundige lessen en vermaningen: ik weet niet hoeveel ik er in dien tijd al ontvangen had en nog telkens ontving, onder de gedaante van vertoogen, verhandelingen, voorlezingen, redevoeringen, preeken en wat dies meer zij; en ik geloof zonder ijdelheid te mogen zeggen, dat ik er altijd met betamelijke erkentelijkheid en stichting naar luisterde. Dit mijn gedrag was echter meer een gevolg van de door mij genoten opvoeding en van de overtuiging, dat anders te handelen mij niet voegde, dan wel daarvan dat die lessen op zich zelve in staat waren, al mijne aandacht in te nemen. Dat was bij de lezing van Poirters anders. Daarin vond ik ja de voorhouding van ernstige, dikwerf hoog ernstige waarheden, maar in een aangenamer kleed. Ook dan zelfs, wanneer de meening des Schrijvers in de voorstelling of beoordeeling van personen of zaken tegen de mijne aandruischte, las ik hem met een zeker genoegen. En geen wonder! Poirters spreekt niet alleen, zelfs niet voornamelijk, tot het verstand; zijn stijl is niet afgemeten en deftig; hij legt er zich niet op toe om waarheden en plichten ernstig te betoogen en uit gegeven stellingen steeds juiste gevolgtrekkingen af te leiden. Hij spreekt op gemeenzamen trant; hij spreekt tot het hart en de verbeelding. Hij is met Pestalozzi van oordeel, dat niets dieperen indruk op groote zoowel als op kleine kinderen pleegt te maken dan aanschouwing. Dat leerlingen wekken, weet hij; doch hij vergeet daarbij niet dat voorbeelden trekken, en dat, naar de bekende les van den romeinschen dichter, wie het aangename met het nuttige mengt, den lezer tegelijkertijd vermakende en stichtende, het rechte wit heeft getroffen.

Ziedaar mijne ervaring bij den eersten vlaamschen schrijver, die mij in handen viel. Zij was dezelfde bij andere, die ik later de gelegenheid had te raadplegen, en bij sommigen hunner in nog hoogere mate. Steeds onder het lezen gewoon, mijne aandacht ook op de taal te vestigen, en alle taalvormen en spraakwendingen op te teekenen, die mij uit een of ander oogpunt merkwaardig toeschenen, bevond ik geen schrijvers in dit opzicht vruchtbaarder dan de vlaamsche. Dit reeds was voor mij eene drangreden om ze naarstig te onder-

zoeken. Doch daar kwam nog meer bij. De taal, die ik bij Poirters, bij Houwaert, bij Moons, bij Croon, bij De Harduyn, bij Van Wolschaten, bij Bolswert aantrof, was voor mij bijzonder aantrekkelijk. Dat was niet de taal, die ik in de meeste hollandsche boeken placht te vinden of van de hollandsche redenaars te hooren. De laatste was mij lief geworden als de beschaafde nederlandsche sprake; het gewrocht van eeuwenlange oefening en ontwikkeling; het voertuig der gedachten van de Vondels en Bilderdijken, de Hoofden en Van der Palms, de Wagenaars en Stuarts, de Van Effens en Kinkers; het middel der gedachtenwisseling voor allen, die tot de welopgevoeden wenschen te behooren; het kunstig samenstel, welks regels en wetten der vaderlandsche jeugd moeten worden ingescherpt.

Van deze is de taal van de vlaamsche schrijvers, die ik u zoo even noemde, eenigszins verschillend. Zij draagt duidelijke blijken, niet zoo beschaafd, niet zoo gepolijst te zijn; maar zij is er te eigenaardiger en natuurlijker door gebleven. Ik vond er menigen trek van verwantschap in met het middelnederlandsch, welks beoefening ik niet geheel had verwaarloosd, en hoe gemeenzamer ik met Van Maerlant werd, bespeurde ik in de Vlamingen der zeventiende eeuw afstammelingen van den vader aller dietsche dichteren. Doch de trekken van overeenkomst vielen mij in het oog niet alleen in het verre verleden: ook in het heden drongen zij zich aan mij op. In de taal der genoemde Vlamingen vond ik in menigen vorm, in menige wijze van zeggen of buigen eene treffende gelijkheid met wat men de volkstaal noemt, zooals ik die had leeren kennen; en bij het lezen van het uitmuntende geschrift: Van Duyfkens en Willemijnkens Pelgrimacie, in 1632 te Antwerpen verschenen, vond ik in de redewisselingen van het zusterpaar vaak dezelfde uitdrukkingen en spraakwendingen terug, die ik in 't hart van Holland door mijne moeder (teederer gedachtenis!) tot hare huisgenooten hoorde gebruiken.

Zoodanige ervaring levert niet alleen het genoegen op, dat de menschelijke geest altijd smaakt, als de gelegenheid zich voor hem opdoet tot het ontdekken van overeenkomsten en het maken van teinstellingen: zij gaat gepaard — althans dit was het geval bij mij — met de aangename gewaarwording die gesmaakt wordt, wanneer buiten de grenzen van ons vaderland zich aan ons opdoet, wat ons in dat land van kindsbeen af bekend en lief was. Bovendien was die ervaring uiterst leerzaam. Menig woord, menige zegswijze, in onze gemeenzame volkstaal niet onbekend, is daarom nog niet altijd vol-

komen verstaanbaar en duidelijk. Het verloop des tijds, dat in de taal zooveel verandert, deed ze wel eens afwijking of wijziging ondergaan, waardoor ze niet altijd zoo dadelijk in hunne herkomst en ware lezing u helder voor den geest staan. Onze vlaamsche schrijvers hebben die woorden en uitdrukkingen nog dikwerf in hunnen waren vorm, en hen te lezen is een krachtig middel aangrijpen om zijne taalkennis te vermeerderen. Ieder, wiens taalgevoel door de vlijtige beoefening der moederspraak in de verschillende tijdperken van haar bestaan en in hare verwantschape tongvallen is ontwikkeld, beseft het, die schrijvers lezende, dat zij nog veel bevatten van het zachte, het naïeve, dat vanouds de dietsche sprake moet gekenmerkt hebben. Hij ondervindt hetzelfde wat in zekere mate hem 't hollandsch oor treft, wanneer hij u, vlaamsche broeders, hoort spreken. Hij zal het u zoo terstond wellicht niet weten te zeggen, waarin het verschil gelegen zij, maar dat hij onderscheid waarneemt, is zeker; en even vast staat het, dat de indruk, bij hem daardoor teweeggebracht, niet die is van een krijshend wangeluid; maar dat hij veeleer u aanhoort met een welgevallen en belangstelling, die de uitwerksels moeten zijn eener innige overtuiging, dat wat hij verneemt geen basterdgeluid is, maar veeleer de echte nagalm van den toon, die eenmaal ook zijne moederspraak beheerschte.

Zal wat ik aanvoerde nu de strekking hebben, om de vaart der taalbeschaving te stuiten? om onze moederspraak terug te dringen tot den stand van een vroeger tijdperk? Geenszins. Dat zou zijn de golven des oceaans in hare vaart te stremmen, of den stroom tegen te houden, die van den bergtop vliet. Doch er volgt uit, dat wij ook in onze moederspraak zoowel het verleden als het heden op zijne wezenlijke waarde schatten, en het eene ten nutte van het andere aanwenden moeten.

Is het een feit, wat Willems vermeldt, dat „by het vestigen van het Bataefsch gemeenebest in de laetste jaeren der zestiende eeuw... eene uytgebreyde en op echte meesterstukken steunende Hollandsche Litteratuer ontstond,” en dat „van dit tydstip afgerekend wy eenen scheydsmuer geplaetst vinden tusschen de beoefenaers der Nederlandsche tael- en dichtkunde van de noordelyke en zuydelyke deelen des lands”¹⁾; het zij zoo! doch het is evenzeer een feit, dat schrandere taalkenners gelijk Bilderdijk het vlaamsch als taal bleven waardeeren en hunnen landgenooten met den meesten nadruk ter beoe-

¹⁾ Verhand. D. 11. bl. 12.

fening bleven aanbevelen ¹⁾). Opmerkelijk is het ook, dat in de noord-nederlandsche gewesten geen schrijver meer en langer bij het volk is gelezen dan Jacob Cats, wiens dichttrant groote overeenkomst had met den vlaamschen, -ja, van wien is getuigd dat hij den versvorm en dichttoon van een Brabander heeft overgenomen en in Zeeland gevestigd ²⁾), en evenzeer dat hij op zijne beurt het model werd, waarnaar vele vlaamsche schrijvers zich richtten. ³⁾

Mogen dezen dan nu in verhevenheid van stijl en dichterlijke vlucht beneden de sieraden van den hollandschen Parnas zijn gebleven: voor de taal zijn hunne geschriften, en inzonderheid hunne prozawerken, nog steeds van het hoogste belang, en ik durf den wensch uiten, dat ze in tweederlei opzicht tegenwoordig ten nutte worden aangewend.

In de eerste plaats zou ik verlangen, die geschriften veel in handen te zien, zoowel van de hollandsche als van de vlaamsche letterkundigen zelve. Niet ieder heeft de gelegenheid, zijne moedertaal in de oudste gedenkstukken en de verwante taaltakken na te sporen en te bestudeeren; doch de schrijvers uit de zeventiende eeuw vallen onder ieders bereik en zijn voor allen verstaanbaar. Voor een deel althans kunnen zij strekken, om de kennis van het eigenaardige der moedertaal te bevorderen en het vreemde van het eigene te leeren onderscheiden. Dat ook in de vlaamsche gewesten, inzonderheid onder de jonge letterkundigen, aan die kennis geen behoefte zou zijn, wordt door meer dan één getuigenis van bevoegden, met name door wijlen mijn hooggeschatten vriend David, in de Voorrede zijner in 1856 uitgegeven Aenmerkingen, weêrsproken. Houdt aan uwe letterkunde vast, mogen wij ook in dit opzicht den beroemden Heeren nazeggen, is een voorschrift, dat rede en ervaring beiden aan eene natie toevoegen, die eene natie blijven wil. Het kan niet missen of de vlijtige lezing van geschriften, die zich door vloeiendheid en zuiverheid van taal aanbevelen, moet indrukken ten goede nalaten en een dam zijn tegen het indringen van uitheemsche taalvormen en spraakwendingen, die zoo lichtelijk binnensluipen.

Ten andere zie ik mij gedrongen, hier den wensch uit te spreken, dat van de vlaamsche schrijvers, inzonderheid van die der zeventiende eeuw, meer dan tot hiertoe het geval was, voordeel worde getrokken voor het Algemeen Woordenboek der Nederlandsche Taal. Tallooze malen zie ik in dat werk voorbeelden ontleend aan de geschriften

¹⁾ Bilderdijk, Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheid. D. II. bl. 67. en D. IV. bl. 14.

²⁾ Bilderdijk, Nieuwe Versch. D. II. bl. 114.

³⁾ Willems, a. w. D. II. bl. 15.

van Wolff en Deken. Ik denk volstrekt niet gering aangaande de verdiensten van dit edel vrouwenpaar, ook ten aanzien van de nederlandsche taal, en stel zelfs, op het punt van zuiverheid, hare werken boven die der geniale schrijfster van het Huis Lauernesse ¹⁾; bovendien geeft het gemeenzame van haren stijl het recht, of liever maakt het ten plicht, uit hare geschriften bijdragen te ontleenen ter staving van uitdrukkingen en beteekenissen, die men elders niet zoo gereedelijk vindt. Doch door die geschriften steeds en wederom en altijd te raadplegen, mag men het vermoeden niet wekken, dat zij de aanzienlijkste plaats in de rij der nederlandsche lettervoortbrengselen innemen. Bovendien het Woordenboek moet de taal wedergeven zoowel van Zuid- als Noordnederland. Zouden dan ook de verdienstelijke schrijvers uit Brabant en Vlaanderen, van welke ik er straks eenigen noemde, geen recht hebben, om telkens waar daartoe behoefte of gelegenheid bestaat, als tolken der ééne nederlandsche natie op te treden? Mij dunkt zoo. Ik verzoek u intusschen wel uitdrukkelijk, in deze bedénking geen zweem van verwijt te zien voor de Redactie. Gij zult u herinneren, dat ik op het vorige Congres, en bij elke openbare gelegenheid, met den grootsten lof van haren arbeid gewaagde, en ik neem daarvan geen woord terug. Doch twee of drie mannen kunnen niet alles zelve lezen en raadplegen: zij hebben daartoe de hulp van velen noodig en die ook ingeroepen. Heeft hunne roepstem in deze gewesten bij velen weêrklank gevonden? Zoo niet, de gelegenheid is nog niet voorbij. Gij vooral, jeugdige letterkundigen, verdeelt den arbeid onder u. Elk bepale zich bij één der werken van Poirters, van De Harduyn van Houwaert en anderen; hij leze dat met aandacht en teekene daaruit op, wat het voor de taal merkwaardigs of eigenaardigs bevat. Ik durf uit ondervinding verzekeren, dat die bezigheid voor u zelve aangenaam en leerzaam zijn zal. Gij zult op die wijze tot het voortreffelijke Woordenboek bouwstoffen leveren, die u den dank der Redactie, ja van het gansche beschaafde nederlandsche publiek zal doen inoogsten.

¹⁾ Er is meermalen op gewezen, dat Mevrouw Bosboom-Toussaint hare werken door bastaardwoorden ontsiert, zie bijvoorbeeld het werk *Proza*, van Dr. J. Nolet de Brauwere van Steeland (Brussel 1873) D. II. bl. 126. Het doet mij leed, hier te moeten opmerken, dat het laatst door mij gelezen werk der in andere opzichten zoo verdienstelijke Schrijfster, Majoor Frans, in het genoemde opzicht de kroon spant. Gallicismen, ja fransche woorden en uitdrukkingen vindt men daarin schier op elke bladzijde, en meestal zonder de minste noodzaak of aanleiding. Vrouwe Van Ackere, geb. Doolaeghe, richtte onlangs (*De Toekomst*, No. 8) een zeer gepast woord: „Aan de Hollandsche Schrijvers, die van Bastaardwoorden houden.”

HOOG, OMHOOG!

Met dezen uitroep vangt aan het bekende 43^e lied uit de Evangelische Gezangen der Hervormde Gemeente:

„Hoog, omhoog, het hart naar boven!
Hier beneden is het niet.”

Nogmaals aan het slot des couplets:

„Wil men leven, lieven, loven,
Hoog, omhoog, het hart naar boven!”

Bij Lodenstein, van wien het gezang is overgenomen, luidde het begin eenigszins anders:

„Hoog! omhoog! mijn ziel; na boven!
Hier beneden is het niet”

en komt de gelijkkluidende slotregel niet voor.

Niemand zal Lodensteins uitdrukking fraai vinden. Daargelaten de inhoud, waarvan een beoordeelaar in 1807 zeide, dat het begin reeds aanduidde, in welken overdreven dweepachtigen sentimenteelen toon het stukje gestemd is¹⁾; het herhaalde bevel aan de ziel: hoog! omhoog! na boven! is weinig dichtelijk, en hoog! taalkundig onjuist. Doch, onder de beschavende hand van Abraham Rutgers, die het lied voor de Hervormde Kerk „verbeterde,” werd het erger:

„Hoog, omhoog, het naar naar boven!

Tot wien die opwekking gericht is, blijkt niet; de „ziel” ging er uit, en het geheele couplet is in den derden persoon gesteld. Het verzoek of bevel: het hart naar boven! hangt dus los in de lucht. Taalkundig is deze uitdrukking op zich zelve intusschen nog verstaanbaar; maar wat hoog! omhoog! moet beteekenen, is mij volstrekt onverklaarbaar. Misschien wel om die onverklaarbaarheid noemde Berkhey het vers „zalig,” toen hij, den nieuwen zangbundel nevens de verbeterde psalmberijming vermeldende, in 1809 dus zong:

„Der Barden woudtrom wierd door Euangeliezingen,
In liefde en Vriendschap, in het beurtgezang vervangen;
Datheens eenvoudigheid, vaak zonder reën veracht,
Gekuischt van taalgebrek, is weêr terug gebracht;
Het zalig hoog om hoog; het leven, lieven, loven
Van vromen Lodestein, wekt weêr de ziel naar boven!²⁾.”

¹⁾ Alle de Evangelische Gezangen enz. nagezien en beoordeeld, (1807), bl. 14

²⁾ Oud Hollands Vriendschap, bl. 2 en 3.

Hoe dit zij, ik kan het vermoeden niet van mij weren, dat Rutgers heeft geschreven, of althans bedoeld:

„'t Oog omhoog! het hart naar boven!

Het geringe verschil in schrift en uitspraak, en de voor de hand liggende opvatting pleiten daarvoor evenzeer. Meermalen toch behelzen onze stichtelijke liederen de opwekking, om oog en hart gezamenlijk hemelwaarts te verheffen, zooals b.v. Gezang 227 van den Vervolgbundel, vs. 3:

„Komt, heffen wij tot God omhoog

Het zuchtend hart, het biddend oog!”

Zoo natuurlijk èn de uitdrukking èn de inhoud van:

„'t Oog omhoog! het hart naar boven!”

moet voorkomen, even onbegrijpelijk is het dat de lezing:

„Hoog, om hoog, het haar naar boven!”

zoo lang en zoo herhaaldelijk is kunnen worden nagezegd en overgenomen. De onzin ontsnapte de aandacht van het Zang- en Dichtlievend Genootschap, dat kort na de bekendwording des nieuwen bundels in druk gaf: Beoordeeling met verbeteringen van alle de Evangelische Gezangen (z. j. en pl.). Hij werd onveranderd overgenomen door de verzamelaars van de Uitgezochte Liedereren voor den Openbaren en Huisselijken Godsdienst (Westzaandam, 1809); door de Commissiën voor de gezangbundels der Herstelde Luthersche, der Doopsgezinde en der Remonstrantsche kerkgemeenten in ons Vaderland; vereenigingen van mannen, onder welke geteld worden Jan van Geuns, Matthijs Siegenbeek, Jeronimo de Vries, prof. Des Amorie van der Hoeven, prof. Tideman, allen in dicht- en taalkunde meer dan gewoon ervaren. Aan niemand viel Lodensteins onjuiste, door de Commissie voor het Gezangboek der Hervormden nog verder bedorven regel in het oog.

Eere zij daarom aan wijlen D. H. Wildschut, die in zijne Proeve van Herziening der Evangelische Gezangen (Amst., Haarl. en Gron. 1865) bl. 81 het drie-en-veertigste Gezang dus doet aanvangen:

„'t Oog omhoog en 't hart naar boven!”

Het is te wenschen, dat de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk, aan welke de amsterdamsche Predikant zijne Proeve opdroeg, bij een' herdruk van den zangbundel, althans deze verbetering invoere.

H A L L E L U J A H.

Het ontbreekt bij ons niet aan de noodige onderrichting aangaande de uitspraak van dit welbekende hebreuwsche woord.

Rutger Schutte, in het Derde Deel zijner Stichtelijke Gezangen (3e druk, Amst. 1786) bl. 56, gaf eene aantekening, die in duidelijkheid niets te wenschen overlaat: „'t woord Hallelujah, waar in naar 't Hebreeuwsch . . . de toon niet valt op de tweede lettergreep le; maar op de derde lu. Men moet niet Halélujah zeggen, gelijk gewoonlijk geschiedt, maar Halelújah.”

De hoogl. A. Ypeij schreef in Brender à Brandis' Taal-, Dicht- en Letterkundig Kabinet, D. III. bl. 329, omstreeks denzelfden tijd: „Elk taalkundig Lezer zal ons gereedlyk toestemmen, dat men in het uitspreken van het woord Hallelujah, het geen zoo dikwerf in de Psalmen van Israels grootsten Dichter voorkomt, den toon niet moet laten vallen op de tweede lettergreep le, het geen waarlyk maar al te dikwijls, doch geheel te onregt geschiedt, maar op de derde lu, zo dat men niet Halélujah, maar Halelújah zegge, enz.”

En de hoogl. Opzoomer staaft later die uitspraken breedvoerig op taalkundige gronden in het Taalkundig Magazijn, D. III. bl. 519 en 520.

Wat is er dan toch met onze dichters, dat zij steeds zijn blijven voortgaan met hunnen lezers of zingers 'den verkeerden klemtoon in den mond te leggen? *Dezelfde zangbundel laat nu de Gemeente aanheffen:

Hallelújah! lofgezongen
Jezus Christus onzen Heer!

Maar dan wederom:

Halléluja! lof zij den Heer!
Aanbidt den Vader, geeft Hem eer.

of:

Halléluja! Halléluja!
Wij staan niet meer op Golgotha.

Dat is zeker eene verscheidenheid, die niet gewenscht is. Doch wat nog sterker is: het Vervolg op denzelfden bundel geeft ons de tweederlei uitspraak IN ÉÉNEN REGEL. Van Gezang 265 sluit ieder der twee verzen met het referein:

Hallelúja, U zij d'eer! U zij d'eer, Halléluja!

'k Verbeeld mij, dat de predikant, die de verzen moet voorlezen, zich daarbij eenigszins in verlegenheid moet gevoelen. Van den Dichter intusschen had men èn om zijne kennis der oorspronkelijke taal, èn om zijn meesterschap over de moederspraak, betere dingen mogen verwachten. In zijne dichtwerken, het is zoo, komt de verkeerde uitspraak van het hebreeuwsche woord meermalen voor; iets, waarin de voorgang van zijnen meester Bilderdijk hem, mijns inziens, niet vermag te verschoonen.

BOEKDRUKKERS OVERLEG.

Het is bekend, dat Bilderdijk meermalen ernstige klachten uit over de mishandelingen, die zijne gedichten ter drukkerij ondergingen. Dat die klachten zeer overdreven zijn, had ik meer dan ééns gelegenheid op te merken, en met de stukken toonde ik het onder anderen in de *De Recensent* van 1857.

Op ééne beschuldiging, door Bilderdijk ingebracht, kom ik hier terug, dewijl ik haar, hoewel juist niet in des Dichters eigen werken, bevestigd vond.

In de Voorrede van den tweeden druk van *Ibn Doreids Treur-zang* ('s Gravenhage, 1808) wordt gesproken van „eene zeer netten drukker, zelf Poëet, en die als zoodanig, zich vry wat gezag op de Werken, die by hem ter pers lagen, aanmatigde.” Hij veroorloofde zich, namelijk, in lange regels, op welke in den druk een woord of lettergreep overschoot (die alsdan tusschen de regels moest geplaatst worden) de langere woorden met kortere te verwisselen, als daarbij de maat goed en de zin zoo ten naastebij bewaard bleef.

In hoeverre Cornelis van Hoogeveen Junior zich bij de uitgave van Bilderdijks verzen aan het genoemde vergrijp heeft schuldig gemaakt, kan ik niet beslissen; doch ten aanzien van een' ander' dichter is mij het feit bij een evenzeer net Uitgever werkelijk gebleken.

Dirk Smits had de gewoonte, de naamwoorden, die wij thans met *d* sluiten, met *DT* te schrijven. Dus bij voorbeeld in zijnen *Kloris*

(Gedichten, Rott. 1740) bl. 224: vreugdt, deugdt, geluidt, beemdt enz. Deze schrijfwijze toont den overgang van het voorgaande tijdperk, waarin men, de *v* te zacht oordeelende om een woord te sluiten, die steeds door de *t* verving, en vreucht, deucht, geluit, beemt, schreef, ofschoon het meervoud vreugdēn, deugden, geluiden, beemden klonk, en het volgende, waarin men meende aan de zachte consonant, die zich in het meervoud opdoet, voor het sluiten des enkelvouds genoeg te hebben, en dus vreugd, deugd, geluid, beemd, verkoos.

In den genoemden Kloris stuit men echter op ongelijkheden in de aangewezen spelling. Bl. 225 wordt gelezen:

„En roep ik: „Keer, myn Bruid! myn Bruid! waer moogt gy dwalen!”
Dan hoor ik haer terstont: „Myn Bruidt! myn Bruidt! herhalen.”

Zoo bl. 227:

„Toen ik myn schaepjes langs zyn' vrugtbren boomgaerd hoedde.”
Doch eenige regels lager:

„Myn vruchtbre wyngaerd toont my reeds een bly gelaet.”

Vanwaar hier de ongelijkheid van bruidt en bruid, gaerd en gaerd? en bovendien, t. l. pl. eerst vrugtbren en dan vruchtbre? Als men den druk beziet, blijkt dat het weglaten der *t* en de vervanging der *on* door *o* alleen dáár wordt opgemerkt, waar de drukvorm meerder letters in den regel niet toeliet, en de uitgever Philippus Losel te Rotterdam was dus evenzeer als Van Hoogeveen te Leiden een vijand van afgebroken woorden tusschen de regels. Men vindt ze nergens in den ganschen bundel.

Eene les — in het voorbijgaan — voor wie zich met het navorschen en beoordeelen van taalvormen bij vroegere schrijvers bezighoudt. Ook de netheid spant hem strikken.

De antwerpsche drukker Janssens redde zich op eene onschuldiger manier. Wanneer de alexandrijnen te lang waren voor éénen regel, zette hij ze met kleiner letter dan de andere regels; zie Willems bundel: Gedichten en Verhandd. van het Kon. Gen. van Tael. en Dichtkunde, 1825, bl. 55 en 83.

V. S. TS

Ontzuurd met Bookkeeper aug 2000

